

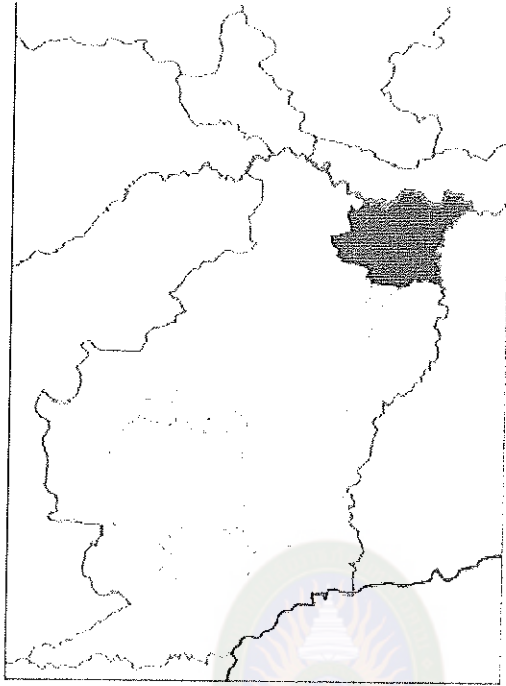
บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา โดยแบ่งหัวข้อสำคัญในการรวบรวมเอกสารเป็นหัวข้อตามลำดับดังต่อไปนี้

1. บริบทอำเภอสตึก จังหวัดมหาสารคาม
2. แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ
4. แนวคิดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานความมั่นคงของประเทศ
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
6. ความสำเร็จในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเกษตรกร อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 7.1 งานวิจัยในต่างประเทศ
  - 7.2 งานวิจัยภายในประเทศ
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

บริบทอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

แผนภาพที่ 1 เขตพื้นที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ที่มา : <http://th.wikipedia.org>

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เดิมเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอ พ.ศ. 2481 ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ 1 พ.ย.2490 คำว่า " สตึก " มาจากภาษาเขมรว่า

" สเราะตึก " แปลว่าบ้านหรือชุมชนที่อุดมไปด้วยน้ำเพราะมีน้ำมูลและน้ำชีไหลผ่าน ประวัติความเป็นมา

อำเภอสตึก ชื่อ "สตึก" มาจากภาษาเขมรแปลว่า "น้ำ" (สเราะ + ตึก + เมือง + น้ำ) หมายถึงเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำ เพราะมีแม่น้ำ 3 สาย ไหลผ่าน

อำเภอสตึกแต่ก่อนมีสภาพเป็นป่าดงดิบอุดมไปด้วยน้ำ มีประชากรส่วนหนึ่งมาตั้งรกรากพูดภาษาเขมร และเรียกป่าดงดิบนี้ว่า "หมู่บ้านน้ำ" แต่เดิมอำเภอสตึกเป็นเพียงตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองบุรีรัมย์ เมื่อมีราษฎรอพยพมาจากที่อื่น มาตั้งรกรากขึ้น ทางราชการจึงยกฐานะประกาศตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2481 ต่อมาได้มีพระกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอ สตึก เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 เดิมสภาพที่ว่าการอำเภอสตึกเป็นเรือนไม้สองชั้น ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2519 ตัวอาคารถูกเพลิงไหม้และได้รับการก่อสร้างขึ้นใหม่ เป็นอาคารตึกสองชั้นจนถึงปัจจุบัน (ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ. 2557)

1. ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดูคือ เดือนที่หนาวที่สุดในรอบปีจะมีอุณหภูมิเพียง 8.5 องศาเซลเซียส มีความแตกต่างของฤดูฝนและฤดูแล้งอย่างเป็นไปได้ชัด ซึ่งในปี 2542 มีสภาพภูมิอากาศดังนี้

1.1 อุณหภูมิ ของจังหวัดบุรีรัมย์ตลอดปีมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยในฤดูร้อนเดือนมีนาคม 39.7 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดในฤดูหนาวเดือนธันวาคมประมาณ 8.5 องศาเซลเซียส

1.2 ปริมาณน้ำฝนจังหวัดบุรีรัมย์ โดยทั่วไปมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,384 มม. ต่อปี เดือนที่ฝนตกมากที่สุดคือเดือนกันยายน ปริมาณฝนรวม 243.9 มม. เดือนกุมภาพันธ์ เป็นเดือนที่ไม่มีฝนตกในปี 2542 มีฝนตกทั้งสิ้น 142 วัน มากกว่าปีก่อน 26 วัน ปริมาณฝนรวม 1,384 มม. ซึ่งมากกว่าปี 2541 ถึง 58.4 มม.

2. ทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดบุรีรัมย์มีทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และบุคลากร ที่สามารถผลิตข้าวหอมมะลิเพื่อป้อนตลาดทั้งภายในและต่างประเทศได้ การจัดการที่ดียอมทำให้ผลผลิตข้าวที่ออกมาสู่ตลาดมีคุณภาพตามมาด้วย ทรัพยากรเหล่านี้มีดังนี้

2.1 ทรัพยากรดินเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะดินที่แตกต่างกันในแต่ละตำบล ซึ่งดินที่พบในเขตอำเภอสตึกนั้นสามารถจำแนกออกตามสภาพธรณีสัณฐาน และวัตถุประสงค์กำเนิด ได้ดังนี้

2.1.1 ดินที่เกิดจากวัตถุที่เคลื่อนย้าย (Transported Material)

ประกอบด้วยบริเวณสันดินริมแม่น้ำและที่ราบน้ำท่วมถึง ได้แก่สันดินริมน้ำ (River-terrace) ที่เกิดอยู่ริมแม่น้ำ ลักษณะดินทั่วไปเป็นดินร่วนปนทรายมีการระบายน้ำดีปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนที่ราบน้ำท่วม (Flooded plain) พบริมแม่น้ำใหญ่ัดสันดินริมน้ำเข้ามา นอกจากนี้ยังสามารถพบได้ตามแนวลำน้ำใหญ่และลำน้ำสาขา ได้แก่ ลำมูล ลำชี การระบายน้ำเร็วหรือค่อนข้างเร็ว มีเนื้อดินละเอียดความอุดมสมบูรณ์ปานกลางหรือค่อนข้างสูง บริเวณน้ำลานพักน้ำ เกิดจากลานตะพักน้ำ ลำน้ำเก่า เกิดเป็นลานตะพักแบ่งเป็น 3 ระดับ

2.2 ทรัพยากรน้ำ จังหวัดบุรีรัมย์มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญได้แก่

2.2.1 แหล่งน้ำธรรมชาติ

พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์มีพื้นที่แหล่งน้ำที่สำคัญหลายแห่ง ซึ่งมีผลต่อการปลูกพืชต่าง ๆ ในพื้นที่ต่าง ๆ ของอำเภอสตึก นอกเหนือจากการปลูกข้าวโดยอาศัยฝนจากปกติทั่วไปแล้ว แหล่งน้ำสำคัญของอำเภอสตึก ได้แก่

แม่น้ำมูลซึ่งมีต้นกำเนิดจากเขาวงและเขาละมั่ง ของเทือกเขาพนมดงรักในเขตอำเภอ ปักธงชัยจังหวัดนครราชสีมา แม่น้ำนี้จะไหลผ่านตอนเหนือของจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสระเกษ และผ่านจังหวัดอุบลราชธานี ไปบรรจบกับแม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

3. การปกครอง

อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์แบ่งการปกครองเป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 การบริหารราชการส่วนกลาง มีหน่วยราชการจากส่วนกลางที่มาจัดตั้งหน่วยปฏิบัติงานในพื้นที่

3.2 การบริหารราชการส่วนภูมิภาค คือส่วนราชการประจำอำเภอ

3.3 การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นคือส่วนราชการที่มีการเลือกตั้งเป็นหน่วยงาน อ.บ.ต และ เทศบาล

4. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

4.1 การเกษตร

การเกษตรนับเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญที่สุด และเป็นรายได้หลักให้แก่จังหวัดบุรีรัมย์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว ซึ่งในปี 2542 มีพื้นที่ทำนาถือครองทั้งสิ้นประมาณ 3,694,273 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 81 ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตรจังหวัด มีพื้นที่ปลูกข้าว 3,467,273 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 94 ของพื้นที่ทำนาที่ถือครอง มีผลผลิตรวมประมาณ 1,374,390 เมตริกตัน ทำให้ในบางพื้นที่ไม่สารปลูกข้าวได้จึงต้องปลูกพืช ไร่ทดแทน ทำให้พืชไร่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญรองจากข้าว พืชไร่ที่สำคัญของอำเภอสตึก ได้แก่ มันสำปะหลัง และอ้อย

พืชสวนและไม้ยืนต้น เริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้นเมื่อผลผลิตที่ปลูกแรก ๆ ให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าโดยเฉพาะยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ซึ่งปลูกได้ดี เขต ต. นิคม นอกจากยางพาราแล้วพืชสวนและไม้ยืนต้นที่สำคัญอื่น มีมะม่วง มะขาม ขนุน และไม้ตง ซึ่งทางจังหวัดมีการส่งเสริมการปลูกในหลายเขตอำเภอสตึก คาดว่าพืชสวนและไม้ยืนต้นน่าจะทำได้ให้แก่เกษตรกรในอำเภอมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรระดับอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ประจำปี 2555

ลำดับ ที่	ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	ข้อมูลพื้นที่										ข้อมูลพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ				
			พื้นที่ ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่ทำ การเกษตร (ไร่)	ประเภทพื้นที่ที่ทำการเกษตร (ไร่)						จำนวนปี (ไร่)						
					พื้นที่ ทำสวน	พื้นที่ ทำไร่	พื้นที่ เลี้ยง สัตว์	พื้นที่ ประมง	การเกษตร อื่นๆ	ใช้จาก ดอก มะลิ	ข้าว เหนียว	ข้าว เจ้า	รวม	จำนวน ปี (ไร่)			
1	ดอนมนต์	10	27347	20,667	11,554	1,266	7,704	-	143	-	9,652	-	1,902	-	11,554	-	
2	เมืองแก	19	55659	31,815	24,526	2,781	4,055	-	453	-	20,181	-	4,345	-	24,526	-	
3	หนอง ใหญ่	16	37690	28,219	24,339	391	2,557	640	292	-	23,790	-	549	-	24,339	-	
4	ร่อนทอง	18	57775	40,512	34,997	4,255	1,195	-	65	-	34,997	-	-	-	34,997	41	
5	นิคม	24	54261	22,340	15,117	1,824	4,807	-	592	-	15,117	-	-	-	15,117	1,089	
6	สะแก	13	47128	36,325	27,044	6,487	2,600	-	194	-	27,044	-	-	-	27,044	3,384	
7	ทุ่งวัง	15	35493	26,491	21,772	416	2,770	355	1178	-	20,572	-	1,200	-	21,772	400	
8	ท่าม่วง	11	40002	33,328	22,237	11,091	-	-	-	-	22,237	-	-	-	22,237	5,544	
9	กระดังง์	8	18890	13,742	12,350	135	1,257	-	-	-	12,250	100	-	-	12,350	600	
10	ชุมแสง	18	42765	33,396	27,250	1,240	2,730	-	2,176	-	27,250	-	-	-	27,250	437	
11	สนามชัย	12	27990	20,001	13,457	3,547	2,704	-	293	-	13,457	-	-	-	13,457	-	
12	สตึก	15	56875	19,313	11,383	3,430	4,298	-	202	-	10,779	-	604	-	11,383	480	
รวม	179	501875	326,149	246,026	36,863	36,677	995	5,588	237,326	100	8,600	246,026	11,975				

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอสตึก

ตารางที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรระดับอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ประจำปี 2555

ลำดับ ที่	ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	ข้อมูลพื้นที่										ข้อมูลพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ				
			พื้นที่ ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่ทำ การเกษตร (ไร่)	ประเภทพื้นที่ที่เกษตร (ไร่)						ข้าวขาว คอก มะลิ	ข้าว เหนียว	รวม	จำนวน (ไร่)			
					พื้นที่ ทำสวน	พื้นที่ ทำไร่	พื้นที่ เลี้ยง สัตว์	พื้นที่ ประมง	การเกษตร อื่นๆ	พื้นที่ ป่า					พื้นที่ อื่น ๆ	ข้าวเจ้า อื่นๆ	
1	ดอนมนต์	10	20,667	11,554	1,266	7,704	-	143	-	-	143	9,652	-	1,902	11,554	-	-
2	เมืองแก	19	31,815	24,526	2,781	4,055	-	453	-	453	20,181	-	4,345	24,526	-	-	-
3	หนอง ใหญ่	16	28,219	24,339	391	2,557	640	292	-	292	23,790	-	549	24,339	-	-	-
4	ร่อนทอง	18	40,716	35,003	4,211	1,502	-	-	-	-	34,331	-	672	35,003	41	-	-
5	นิคม	24	22,340	15,117	1,824	4,807	-	592	-	592	15,117	-	-	15,117	1,089	-	-
6	สะแก	13	36,330	27,049	6,487	2,600	-	194	-	194	27,049	-	-	27,049	3,384	-	-
7	ทุ่งวัง	15	26,491	21,772	416	2,770	355	1,178	-	1,178	20,572	-	1,200	21,772	400	-	-
8	ท่าม่วง	11	33,328	22,237	11,091	-	-	-	-	-	22,237	-	-	22,237	5,544	-	-
9	กระสัง	8	13,742	12,350	135	1,257	-	-	-	-	12,250	100	-	12,350	600	-	-
10	ชุมแสง	18	33,396	27,250	1,240	2,730	-	2,176	-	2,176	27,250	-	-	27,250	437	-	-
11	สนามชัย	12	19,999	13,457	3,545	2,704	-	293	-	293	13,457	-	-	13,457	-	-	-
12	สตึก	15	19,313	11,383	3,430	4,298	-	202	-	202	10,779	-	604	11,383	480	-	-
รวม	179		326,149	246,037	36,984	995	5,523			236,665	100	9,272	246,037	11,975			

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอสตึก

ตารางที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรระดับอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ประจำปี 2555

ลำดับ	ตำบล	จำนวน	ข้อมูลพืชเศรษฐกิจ											รวม	ครัวเรือน เกษตรกร (ครัวเรือน)	แรงงานภาค เกษตร (คน)
			พืชสวน (ไร่)					พืชไร่ (ไร่)								
			ยางพารา	ยูคา ลิบติส	ปาล์ม น้ำมัน	พืชผัก	ไม้ดอกไม้ ประดับ	หม่อน	รวม	มันสำ ปะหลัง	อ้อย โรงงาน	ข้าว โพดเลี้ยง สัตว์				
1	ดอนมดแดง	10	651	-	-	-	-	1266	60	7644	-	7704	1246	2177		
2	เมืองแก	19	1347	21	-	-	2781	1796	2259	-	4055	1291	6676			
3	หนองใหญ่	16	29	-	95	-	391	592	19	1965	-	2557	1730	3341		
4	ร่อนทอง	18	2983	-	5	-	4211	525	10	977	-	1502	1662	4657		
5	นิคม	24	935	-	-	-	1824	561	-	4246	-	4807	1367	3662		
6	สะแก	13	4720	8	30	-	6487	373	5	2227	-	2600	1239	2651		
7	ทุ่งวัง	15	202	50	133	-	416	80	31	2690	-	2770	1211	3186		
8	ท่าม่วง	11	10	11036	8	-	11091	-	37	-	-	-	739	4596		
9	กระสัง	8	75	18	-	-	135	20	42	1237	-	1257	1996	2740		
10	ชุมแสง	18	449	756	-	12	1240	270	23	2460	-	2730	1177	3121		
11	สนามชัย	12	1494	2040	-	-	3545	773	10	1931	-	2704	866	2539		
12	สตึก	15	2362	1041	-	27	3430	1802	-	2496	-	4298	16808	1968		
รวม	179	15257	21043	37	302	177	6852	30132	36817	-	36984	-	41314			

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอสตึก

ในปี 2542 ราคาข้าวในจังหวัดบุรีรัมย์ราคาต่ำลงมาจากปี 2541 ทั้งนี้เนื่องจากมีผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้นและคุณภาพของข้าวซึ่งยังไม่ได้มีการปรับปรุงพันธุ์ให้ดีขึ้น การเก็บเกี่ยวที่ใช้แรงงานซึ่งมีไม่เพียงพอทำให้ต้องทิ้งผลผลิตข้าวอยู่ในนาเป็นเวลานาน เมล็ดข้าวจึงมีคุณภาพการสีไม่ดี เกษตรกรยังคงใช้เมล็ดที่เก็บไว้เองซึ่งไม่มีการปรับปรุงคุณภาพเมล็ดพันธุ์ทำให้คุณภาพของผลผลิตข้าวไม่ดีเท่าที่ควร

ราคาข้าวเปลือกและข้าวสารทุกชนิดในปี 2542 เมื่อเปรียบเทียบกับราคาในปี 2541 แล้วจะลดลง โดยเฉพาะข้าวเหนียวราคาตกลงจากปีก่อนมากที่สุด ตามรายละเอียด ดังนี้

1. ข้าวเปลือกเจ้าหอมมะลิ ราคาเฉลี่ย 7,077 บาท/ตัน ลดลงจากปีก่อน 1,165 บาท/ตัน หรือลดลง 14.1 %
2. ข้าวเปลือกเจ้าเมล็ดใหญ่ ราคาเฉลี่ย 5,417/บาทต่อตัน ลดลงจากปีก่อน 1,344 บาท/ตัน หรือลดลง 19.9 %
3. ข้าวเปลือกเจ้าเมล็ดเล็ก ราคาเฉลี่ย 5,302/บาทต่อตัน ลดลงจากปีก่อน 1,268 บาท/ตัน หรือลดลง 20.3 %
4. ข้าวเปลือกเหนียวรวม ราคาเฉลี่ย 4,611/บาทต่อตัน ลดลงจากปีก่อน 2,370 บาท/ตัน หรือลดลง 33.9 %
5. ข้าวสารเจ้าหอมมะลิ 100 % ราคาเฉลี่ย 1,579/100 บาท กก. ลดลงจากปีก่อน 384 บาท/100 กก. หรือลดลง 19.6 %
6. ข้าวสารเจ้า 5 % เมล็ดใหญ่ ราคาเฉลี่ย 1,082บาท/100 กก. ลดลงจากปีก่อน 353 บาท/100 กก. หรือลดลง 24.6 %
7. ข้าวสารเจ้า 10 % เมล็ดเล็ก ราคาเฉลี่ย 990 บาท/100 กก. ลดลงจากปีก่อน 293 บาท/100 กก. หรือลดลง 22.8 %
8. ข้าวสารเหนียวละ ราคาเฉลี่ย 946 บาท/100 กก. ลดลงจากปีก่อน 656 บาท/100 กก. หรือลดลง 40.5 %

แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางการป้องกันปัญหาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ทรงเห็นความสำคัญของความพออยู่พอกิน ซึ่งมีผลต่อราษฎรและประเทศชาติ ที่สำคัญคือเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนไทยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพ รู้จักใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักประมาณตน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการรู้จัก “คิด อยู่ ใช้ กิน อย่างพอเพียง”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นครั้งแรกในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 ก.ค. 2517 ข้อความว่า

“ การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นเสียก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก สัมभवได้ ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้ ”

ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน โอกาสต่าง ๆ อีกหลายครั้ง ดังนี้

19 ก.ค. 2517 พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวังแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญที่สูงขึ้นตามลำดับต่อไป การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัด นั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์”

4 ฐ.ค. 2517 พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย
สวนจิตรลดา

“คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มี
สิ่งที่ทันสมัย แต่เราพออยู่พอกินและขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน
มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานไปเถิด จุติมุ่งหมายในแง่ดี ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยพออยู่
พอกิน ไม่ใช่รุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่าการพออยู่พอกินมีความสงบนั้นถ้าเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ
ถ้าจะรักความพออยู่พอกินนั้นได้เราจะขอดึงยวบ เพราะประเทศต่าง ๆ ใน โลกนี้กำลังตก กำลังแย่
เพราะจะแสวงหาความยิ่งยวดทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม
ทางสิทธิ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดแต่ละท่าน แต่ละบุคคล และมีความคิด มี
อิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนร่วมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร
ขออย่า พอควร พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญ
ที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล”

4 ฐ.ค. 2540 พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย
สวนจิตรลดา

“อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนรอบครัวจะต้อง ผลิตอาหาร
ของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกิน ไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความ
พอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกล
เท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะ
ล้าสมัย คนอื่นเขาต้องการมีเศรษฐกิจ ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่
เศรษฐกิจความพอเพียง เคยรู้สึกว่ามีหรือไม่มี แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้”

4 ฐ.ค. 2540

“ การที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป...แต่
ข้อสำคัญที่อยากจะพูดถึงคือ ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสมขนาดที่เหมาะสม อาจจะดูไม่หรูหราแต่
จะไม่ล้ม หรือถ้ามีอันเป็นไปก็ไม่เสียหาย...มาเร็วๆ นี้โครงการต่างๆ โรงงานเกิดขึ้นมาก จนกระทั่ง
คนนึกว่าประเทศไทยนี้เป็นเสือตัวเล็กๆ แล้วก็ไปเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเพื่อว่าจะเป็นเสือ การจะ
เป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า
อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง”

4 ฐ.ค. 2541 พระราชดำรัสในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย

สวนจิตรลดา

“เมื่อปี 2517 วันนั้นได้พูดถึงว่าเราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็น ไม่พอมีพอกินบางคนก็มีมากบางคนก็ไม่มีเลย”

“คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีกไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมี พอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง”

“พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ พอเพียงนี้อาจจะมีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น... ต้องให้พอประมาณตามอัธยาศัย พุดจากที่พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง”

23 ฐ.ค. 2542 พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย

สวนจิตรลดา

“เศรษฐกิจพอเพียงนั้นเขาตีความเป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่าให้พอเพียงในหมู่บ้านหรือในท้องถิ่น ให้สามารถที่จะมีกินพอกิน เริ่มด้วยพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ได้พูดมาหลายปี สิบกว่าปีมาแล้วให้พอมีพอกิน แต่ว่าพอมีพอกินนี้เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจพอเพียง”

4 ฐ.ค. 2543 พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวน

จิตรลดา

“เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้าอีกแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency economy... เป็นคำใหม่ของเราที่ได้ ก็หมายความว่าประหยัดแต่ไม่ใช้หนี้เหี้ยว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผลเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุขแต่พอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติยากที่สุด”

17 ม.ค. 2544 พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทาน ณ พระตำหนัก

เปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน

“ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ 200-300 บาทขึ้นไป เป็น 2 หมื่น 3 หมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจ

พอเพียง ไปพูดกัน เลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำเป็น Self-Sufficiency มันไม่ใช่ความหมาย ไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิด คือ เป็น Self-Sufficiency of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวี ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวี ดู เขาต้องการดูเพื่อสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกล ๆ ที่ฉันไป เขามีทีวี ดู แต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้น มีทีวี เขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือนคน ไม่มีสตาจ่าไปตัด Suit และยังใส่ Necktie Versace อันนี้ก็เกินไป”

4 ธ.ค. 2546 พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา

“เศรษฐกิจพอเพียงสำคัญว่าต้องรู้จักขั้นตอน ถ้านี้จะทำอะไรให้เร็วเกินไป ไม่พอเพียง ถ้าไม่เร็วช้าเกินไปก็ไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้าโดยไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน”
คำนิยามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระบรมราโชวาท และ พระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนงานด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้ตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันพิจารณาถ้อยแถลงของพระราชดำรัส สรุปออกมาเป็นนิยามความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากนั้น สศช. จึงได้นำขึ้นทูลเกล้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต นำนิยามดังกล่าวไปเผยแพร่ต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไข และโปรดเกล้าพระราชทานพระบรมราชานุญาต เมื่อวันที่ 29 พ.ย. 2542 ซึ่งนิยามความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

แผนภาพที่ 2 องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (2548 : 12)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่ และ ปฏิบัติตนของประชาชนในทุก
ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้
ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง
มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง
ภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และ ความระมัดระวังอย่างยิ่ง
ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

ขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ
นักทฤษฎี และ นักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความรอบรู้
ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และ ความรอบคอบ

การดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงที่ผ่านมา มีการจัดทำแผนขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
4 ปี (2547 - 2550) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนฯ 9 และ 10 ที่เริ่มนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา
ใช้ โดยปีแรกเน้นการจุดประกายให้ความรู้ ปีที่สองเน้นการสร้างชุมชนตัวอย่าง ปีที่สามเน้นการ
สร้างเครือข่าย ปีที่สี่เน้นขับเคลื่อนการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ที่ผ่านมามีการขับเคลื่อนตาม

นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ยังเป็นเพียงแค่กระแสที่ยังไม่ไปถึงจิตใจ ให้เกิดความตระหนักในการดำรงชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เท่าที่ควร ซึ่งอาจเป็นเพราะประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจที่ต่อเนื่องเป็นรูปธรรม เพราะที่ผ่านมารัฐเสียค่าใช้จ่ายสูงในการทุ่มงบประมาณต่าง ๆ และระดับรากแก้วคือประชาชนและชุมชน ยังมีข้อจำกัดด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (คดมนรรัตน์ บากา และคณะ. 2547 : 20) ปัญหาที่ผ่านมายังพบว่าชุมชนชนบทขาดภูมิคุ้มกัน คือ ยังพึ่งพาตนเองไม่ได้และขาดความพอดีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นขาดความพอดีด้านจิตใจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นเพียงกระแสความพอเพียง แต่ในทางปฏิบัติยังดำเนินการแบบปุพรม ไม่มีประสิทธิภาพที่จะทำให้เข้าถึงจิตสำนึกของประชาชนอย่างแท้จริง (ธวัช เบญจาทิกุล. 2529 : 25-26) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชนนั้น ปัจจัยที่มีส่วนผลักดันการมีส่วนร่วมของประชาชน และพบว่าปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมการเมือง การปกครองและความปลอดภัย ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นต้น และรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น ในทำนองเดียวกันปัจจัยการมีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงมีความแตกต่างกันตามภูมิฐานะ เพศ อายุ ระดับการศึกษาอาชีพ รายได้ ตำแหน่งทางสังคม ศาสนา และสถานภาพการสมรส

คุณลักษณะ 6 ประการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อ 1 คือ การไม่กระทำอย่างสุดโต่ง ยึดหลักความพอประมาณภายใต้เหตุผลพอสมควร นั่นคือพอประมาณ แต่สถานะของบุคคล ขององค์กร ของประเทศ ซึ่งมีระดับศักยภาพและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน

ข้อ 2 คือ การกระทำอย่างมีภูมิคุ้มกัน พิจารณาความเสี่ยงอย่างเหมาะสม สรุปก็คือถ้าต้องเสี่ยงก็ให้เสี่ยงอย่างคุ้มค่า และให้มีลักษณะที่พยายามอย่าให้เกิดปัญหา หรือ หากเกิดปัญหาก็ยังมีช่องทางที่สามารถแก้ไขได้

ข้อ 3 คือ การกระทำ ด้วยการใช้ความรู้ และ เหตุผล ไม่กระทำด้วยอารมณ์ความรู้สึก

ข้อ 4 คือ การกระทำที่เน้นเรื่องคุณธรรมและศีลธรรม ควบคู่ไปด้วย

ข้อ 5 การดำเนินงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการสร้างรากฐานที่มั่นคงก่อน

ข้อ 6 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่สูตรสำเร็จ แต่ละคน แต่ละองค์กร ต้องใช้

วิจรรณญาณในการนำไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานะภาพ และ สิ่งแวดล้อมของตนเอง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เกษตรทฤษฎีใหม่ และ ไม่ใช่ศูนย์เรียนรู้ แต่เป็นแนวทาง เป็นแนวความคิดที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกเรื่อง ดังนั้นเกษตรทฤษฎีใหม่ และศูนย์

เรียนรู้จึงสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานให้บังเกิดผลสำเร็จด้วยดี

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิต และ การบริโภคให้อยู่ในเกณฑ์พอประมาณพอดีพอควร

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจที่จะดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ อย่างรอบคอบ มีหลักวิชาการและพิจารณาเหตุปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างถี่ถ้วน

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับจากผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ในปัจจุบัน และ อนาคต

เงื่อนไขความรู้ หมายถึง การแสวงหาความรู้ วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่จะกระทำ เพื่อนำมาวางแผน และ ดำเนินงานอย่างถูกต้องทุกขั้นตอน

เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง ให้มีความตระหนักในคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันอดทน และ รู้จักแบ่งปัน

พระเวศ วรรสี (2542 : 4-5) กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่าไม่ได้เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค สิ่งเหล่านี้หลายคนคิดเอาเอง และ กลัวไปเองทั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกล

พระเวศ วรรสี (2542 : 4-5) เศรษฐกิจพอเพียง จึงหมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน กล่าว คือ 1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน 2) จิตใจพอเพียงทำให้รัก และ เอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น และ ทำลายมาก 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์ และ เพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพ และ ทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสานซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และ ได้ทั้งเงิน 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนเข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ปัญหา ต่าง ๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม 5) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และ ปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง 6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีของชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์ และ เติบโต ขึ้นจากรากฐานของวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง และ 7) มีความมั่นคงมีเพียงไม่ใช่ วาบวบ เดี่ยวจนเดี่ยวรายแบบกะทันหัน เดี่ยวคงานไม่มีกิน ไม่มีใช้ ถ้าแบบนั้นประสาหมนุษย์ คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกินไปจึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงให้สุขภาพจิตดี เมื่อ ทุกอย่างพอเพียงจึงเกิดความสมดุล ความสมดุล คือ ความเป็นปกติ และ ยั่งยืน

สรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า หมายถึง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักความพอประมาณ คือ พอมี พอกิน พอใช้ สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอประมาณในมิติต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันพร้อมที่จะรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งจากปัจจัยภายใน และ ภายนอก โดยมีความรู้ และ คุณธรรม เป็นเงื่อนไขสำคัญทางปฏิบัติ

กรอบแนวคิด หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถวิเคราะห์ จาก พระราชดำริ เป็นกรอบแนวคิดให้เห็นความเชื่อมโยงของแนวคิดหลักการต่าง ๆ

หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข 3 ระดับ

1. หลัก 3 ห่วง

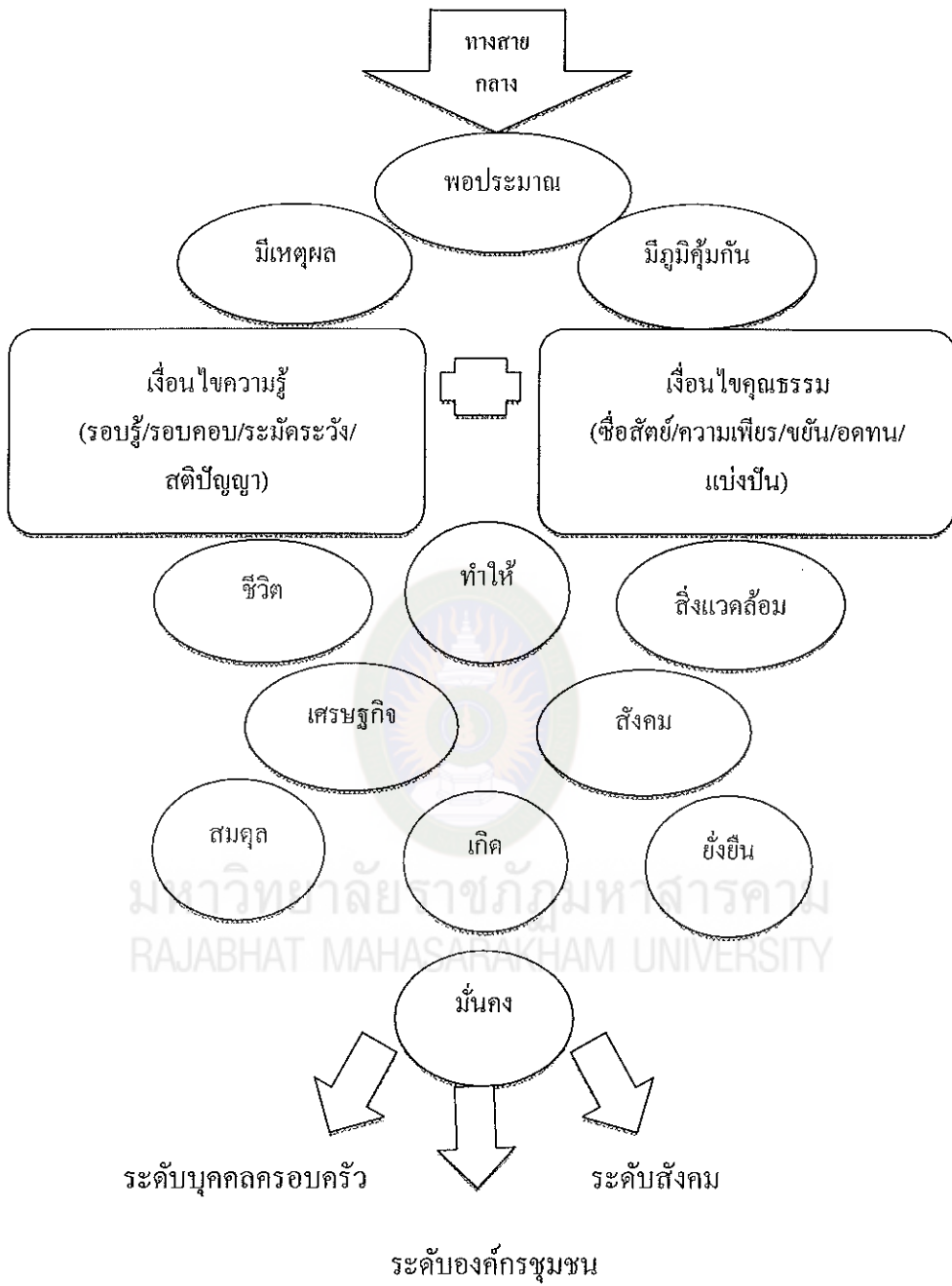
- 1.1 หลักความพอประมาณ
- 1.2 หลักความมีเหตุผล
- 1.3 หลักการมีภูมิคุ้มกัน

2. เงื่อนไข

- 2.1 เงื่อนไขความรู้ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง สติปัญญา
- 2.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่อึดอัด ความเพียร ขยัน อดทน แบ่งปัน

3. ระดับ

- 3.1 ระดับบุคคลครอบครัว ระดับสังคม ระดับองค์กร ชุมชน

แผนภาพที่ 3 กรอบความคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ที่มา : ประเวศ วะสี (2542 : 10)

จากกรอบความคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ยึดแนวทางสายกลาง ยึดหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข 3 ระดับกล่าว คือ

หลักความพอประมาณ คือ ความพอดีไม่มากเกินไป และ น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ

หลักความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอประมาณในมิติต่าง ๆ จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลยอมรับได้

หลักการมีภูมิคุ้มกัน คือ การทนต่อผลกระทบท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่จะทำให้สูญเสียความมั่นคงทางจิตใจอันเป็นเหตุให้สูญเสียเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม ค่านิยมที่เหมาะสม

หลักการมีคุณธรรม ชื่อสัตย์ อุดม

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในค่านิยม คือ อะไร พระปฐมบรมราชโองการ “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” การจะทำอะไรรู้ก็ตามประโยชน์ก็ต้องเกิดความสุขก็ต้องมีแต่เวลาการที่จะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้น กับครอบครัว กับชุมชน กับองค์กร กับประเทศชาติ บางครั้งค่านิยมก็อาจจะแตกต่างกัน แล้วประโยชน์สุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จะวัดได้จากที่ไหน ก็ต้องพิจารณาเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงคือมุ่งให้เกิดความก้าวหน้า ไปอย่างสมดุล และพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ กล่าว คือ ต้องก้าวหน้าอย่างสมดุลมั่นคงและยั่งยืน

ค่านิยม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบอกว่าต้องสมดุลทั้งทางด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม /ค่านิยม ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง หรือความพร้อมเพียงอย่างสมบูรณ์จริง ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราสร้างความสมดุลและพร้อมรับต่อความเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้าน คือทางด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม/ค่านิยม/ความเชื่อ การก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลในแต่ละอย่างก้าว จะทำให้เกิดความพอเพียงในที่สุด และต้องอยู่บนความมีคุณธรรม ชื่อสัตย์ อุดม

เลขาธิการ โคฟี อันนัน ได้ถอดความหมาย ของพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ออกมาว่า ทำให้คนไทย ทุกคนหรือส่วนมากสามารถดำรงชีวิตได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

เศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นเรื่องการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพแข็งแรง มีความรู้และความคิดสร้างสรรค์ และสำคัญสุดมีการอนุเคราะห์แบ่งปันผู้อื่น มีศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อน เบียดเบียน เหวี่ยงเอาเปรียบผู้อื่น และมีการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องให้มีจิตเป็นสมาธิ ตั้งมั่นเป็นหนึ่ง เพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และใช้สติปัญญาในทางที่ถูกต้อง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ พระราชปรัชญาซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาพระราชทานเพื่อให้สังคมไทยมีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ไม่ว่าจะเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤติหรือการดำรงชีวิต บนพื้นฐานวิถีดั้งเดิมของสังคมไทยนำมาประยุกต์ใช้

การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ นั้น ขั้นแรกต้องยึดหลัก “พึ่งตนเอง” คือพยายามพึ่งตนเองให้ได้ครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี ประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย สมาชิกในครอบครัว แต่ละคนต้องรู้จักตนเอง รายรับ-รายจ่ายของครอบครัวของตนเอง สามารถรักษาระดับการใช้จ่ายของตนไม่ให้เกินหนี้

ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง อธิบายถึงการพัฒนาด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ว่า เป็นการพัฒนาด้านที่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการให้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ความพอประมาณ หมายถึงความพอดี ที่ไม่มากและน้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น บริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผลหมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ พิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีหมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้น โดยอาศัยความรู้ คุณธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึงความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน

อภิชัย พันธเสน ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม ได้จัดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่า “ข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง” ทั้งนี้เนื่องในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียง ว่า “คือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น” ซึ่ง ดร. สุเมธ คันติเวชกุล ได้กล่าวว่า “หลายๆคนกลับมาใช้ชีวิตอย่างคนจน ซึ่งเป็นการปรับตัวเข้าสู่คุณภาพ และ การลงมือทำด้วยความมีเหตุผล เป็นคุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง”

นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ได้กล่าวเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 ในการประชุมสุดยอด The Francophonie Ouagadougou ครั้งที่ 10 Burkina Faso ว่าประเทศไทยได้ยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับ การพัฒนาแบบยั่งยืน ในการพัฒนาประเทศทั้งในด้านการเกษตรกรรม เศรษฐกิจ และการแข่งขัน ซึ่งเป็นการสอดคล้องเป้าหมายแนวทางของนานาชาติในประชาคมโลก โดยยกตัวอย่างแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ.

2540 ซึ่งยึดหลักปรัชญาในการแก้ปัญหาสามารถทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของไทยเติบโตได้ถึงร้อยละ 6.7

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึงผลสำเร็จอย่างหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง โดยองค์กรสหประชาชาติ คือ สหประชาชาติเห็นด้วยกับพระมหากษัตริย์ในเรื่องนี้ (เศรษฐกิจพอเพียง) โดยเริ่มมาตรวจวัดคุณภาพชีวิตในการวัดความเจริญของแต่ละประเทศ แทนอัตราผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ซึ่งกล่าวถึงความเจริญทางเศรษฐกิจเท่านั้น

รายงานผลการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10

จากรายงานผลการพัฒนาตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้อันเชิญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการบริหารพัฒนาประเทศโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายหลักเพื่อยกระดับคุณภาพ ชีวิตของคนไทยสู่ความอยู่ดี มีสุข ยึดหลักทางสายกลาง ส่งผลถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างสมดุล การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติได้ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้านทำให้เกิดภูมิคุ้มกันแก่ตัวเองครบถ้วน องค์กร สังคม และประเทศหลายประการ

ในส่วนภาครัฐ มีการกำหนดนโยบายภาครัฐที่ยั่งยืนกำหนดกลยุทธ์และดำเนินการนโยบายที่เหมาะสม รัศกุม ทันต่อเหตุการณ์

ในส่วนภาคประชาชน และชุมชน ได้มีการรับรู้ เข้าใจและน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อมีการเก็บออม และสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ประชาชนมีการเข้าใจน้อมนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการดำรงชีพมีสูงถึงร้อยละ 74.0 ของกลุ่มตัวอย่าง ประชาชนมีความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักความพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันบนเงื่อนไข มีความรู้ มีคุณธรรมมากถึงร้อยละ 75-85 ของกลุ่มตัวอย่าง ในระดับชุมชน พบว่า ชุมชนมีการประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง ถึงร้อยละ 74 ของกลุ่มตัวอย่างและในระดับมากร้อยละ 13.6 ชุมชนมีการร่วมมือส่งเสริมให้ทุกคนยึดหลักพอเพียง พอประมาณ เน้นการมีความสมดุล ในระยะยาวพึ่งพาตนเอง ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ประหยัด ยึดหลักมีเหตุผล จัดให้มีระบบสวัสดิการสังคม ระบบการออม ระบบประกันสุขภาพ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งเสริมระบบคุณธรรม ความซื่อสัตย์อดทน แบ่งปันสร้างผู้นำชุมชน

ภาคเกษตรกรรมมีการส่งเสริมให้เกษตรกรยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการทำเกษตรให้เป็นรูปธรรม นำไปสู่ความพออยู่ พอกิน มีความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหารประจำวันลดรายจ่าย พึ่งตนเอง และแก้ปัญหาความยากจนของภาคครัวเรือนซึ่งนำไปสู่เกษตรกรผสมผสานตามหลักทฤษฎีใหม่ ลดรายจ่ายการใช้สารเคมี ส่งเสริมให้เกษตรกรมีเงินเก็บออม มีรายได้นั่นคง สามารถช่วยเหลือแบ่งปันให้เพื่อนบ้านและชุมชน รายงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559

1. แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่

1.1 หลักการทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่อิงหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวในตอนต้น กล่าวคือ

1.1.1 หลักความพอประมาณ หรือ ความพอเพียงแก่ตนเอง และ ครอบครัวก่อนเป็นอันดับแรก ทำให้พึ่งตนเอง ไม่เป็นหนี้สิน ไม่ยากไร้ คุณภาพชีวิตไม่มัวเลื่อมถอย เมื่อพอเพียงแก่ตนเองแล้วก็แบ่งปันต่อผู้อื่นในระดับประเทศ และ สังคมต่อไป ทั้งนี้การจะทำให้พอเพียงแก่ตนเองได้จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการประกอบอาชีพ มีคุณธรรม คือ ความเพียร ขยัน อดทน และ ความซื่อสัตย์สุจริต

1.1.2 หลักความมีเหตุผล

1.1.3 หลักการมีภูมิคุ้มกัน

1.2 ลำดับของทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่มี 3 ขั้นตอน คือ

1.2.1 ขั้นการมีความพอเพียงเลี้ยงตนเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ในขั้นนี้เป็นการประกอบอาชีพให้เลี้ยงตนเองได้พอเพียง และ ต้องมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด คัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป การประหยัด และการตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้ให้ตนเองไปในตัวด้วย

1.2.2 ขั้นการรวมพลังเป็นกลุ่ม เป็นขั้นการรวมพลังเพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม ฯลฯ เพื่อให้มีความเข้มแข็งขึ้น คือ พึ่งกันเอง และ พึ่งตนเองในระดับกลุ่ม รวมพลังภูมิปัญญาแรงงาน ทุนหรือทรัพยากรเพื่อการผลิต การบริโภค หรือ การตลาด ต้องพึ่งพาทำให้มีพลังอำนาจการต่อรอง มีความเป็นธรรมในสังคมเกิดขึ้น

1.2.3 ขั้นการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และ การขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้มีความหลากหลาย ขั้นนี้เป็นขั้นเชื่อมโยงกับขั้นที่ 2 คือ ขั้นการเชื่อมโยงกับภายนอก เช่น ภาคธุรกิจ

ภาคราชการ และ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ เอ็นจีโอ ในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และ ข้อมูลข่าวสาร

1.3 จุดแข็งจุดอ่อนของทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่เมื่อนำมาใช้กับสังคมไทย มีทั้งจุดแข็ง และ จุดอ่อน กล่าวคือ

1.3.1 จุดแข็ง มีประเด็นการพิจารณาในแง่มุมต่างๆกล่าวคือ

1) ทฤษฎีใหม่มีความสอดคล้องกับปรัชญาพระพุทธศาสนา คือ การรู้จักประมาณตน และ ความมีเหตุผล การรู้จักประมาณตนนั้น ศาสนาพุทธสอนให้รู้ตัว มีสติอย่าตั้งมั่นอยู่บนความประมาท อย่าทำอะไรเกินตัว เช่นกรณี บุญมากทำมาก มีน้อยทำน้อยได้บุญเท่ากัน คือ ความสุขทางใจ มีน้อยทำมากเกินกำลังตน ในพระพุทธศาสนาย่อมเป็นหลักประกันของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

2) ทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของเกษตรกรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะเกษตรกรที่เป็นชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเองซึ่งในพื้นที่ทำการเกษตรไม่มากนัก ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมตามบริบทของสภาพทางภูมิประเทศ ซึ่งเป็นต้นทุนและรากเหง้าของสังคมมานานแล้ว การพัฒนาจากรากฐาน หรือ รากเหง้าของสังคม จึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะ เป็นการพัฒนาตามธรรมชาติ หรือ การฟื้นธรรมชาติ

3) การดำเนินการตามหลักข้อทฤษฎีใหม่ ยึดถือหลักการพึ่งตนเอง และ กันเอง คือ ทำด้วยตนเอง และ เพื่อตนเองก่อนเป็นเบื้องต้นแล้วจึงขยายขอบเขตเป็นเครือข่ายพึ่งกันเอง ในขอบเขตที่กว้างขึ้นเป็นลำดับ จากครอบครัว เป็นชุมชน และ สังคม

4) ทฤษฎีใหม่ใช้ต้นทุนที่มีอยู่แล้ว และมีต้นทุนต่ำ คือ ผู้ที่จะดำเนินการตามหลักการทฤษฎีใหม่ต้องมีที่ดินเป็นของตนเองอยู่แล้วประมาณ 15 ไร่ จะมากกว่า หรือ น้อยกว่าก็ได้โดยสัดส่วนการแบ่งพื้นที่ 30 : 30 : 30 : 10 คือ ไร่ยลละ 30 ไร่ใช้ขุด สระเพื่อเก็บน้ำ และ เลี้ยงปลา ไร่ยลละ 30 ที่สองใช้ทำนาข้าว ไร่ยลละ 30 ที่สามใช้ทำสวนผลไม้ และ สวนเกษตรอื่น ๆ และ ไร่ยลละ 10 ไร่สุดท้าย ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง และปลูกผักสวนครัวรวมถึงอาจเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู ไข่ เป็นอาหารด้วยก็ได้ การลงทุนปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เป็นสิ่งที่เกษตรกรทำอยู่แล้ว เพียงแต่มีการจัดการให้ดีขึ้น ค่อย ๆ เพิ่มปริมาณก็จะพอกินพอใช้ และ อยู่ได้ตลอดไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5) ทฤษฎีใหม่สร้างความอุดมสมบูรณ์ และ ความสมดุลให้ธรรมชาติ เพราะเป็นเรื่องของการรักษาแหล่งน้ำ การสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินด้วยการปลูกพืช และ เลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชสวนต่าง ๆ

6) ทฤษฎีใหม่เน้นความร่วมมือ และ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน สอดคล้องกับนิสัยของคนไทยที่มีมาแต่เดิม ในปัจจุบันเรายังเห็นภาพนั้นอยู่ในชนบททั่วไป

1.3.2 จุดอ่อน ทฤษฎีใหม่มีประเด็นการพิจารณาที่อาจเป็นจุดอ่อน ซึ่งไม่ใช่จุดอ่อนของทฤษฎีใหม่แต่เป็นจุดอ่อนของสังคมไทยเมื่อนำทฤษฎีใหม่ไปใช้กล่าว คือ

1) ทฤษฎีใหม่ยึดแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้มุ่งตามกระแสทุนนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยม ซึ่งเป็นผลแรงในกระแสสังคมโลก และสังคมไทยในปัจจุบัน หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา สังคมไทยเปลี่ยนแปลงการพัฒนาประเทศไปตามแนวทางทุนนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้คนไทยมีค่านิยมทางวัตถุ และบริโภคนิยมมากขึ้นด้วยตามกระแสโลก และ สังคมไทย ทฤษฎีใหม่ที่เน้นแนวทาง พออยู่ พอกิน พอใช้ จึงไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ที่มีค่านิยมเปลี่ยนเป็นวัตถุนิยม และ บริโภคนิยม ไปแล้ว คนรุ่นใหม่จึงมุ่งไปทางยิ่งมามากยิ่งดีตามแนวทางทุนนิยม วัตถุนิยม และ บริโภคนิยม กระแสสังคมโลก และ สังคมไทย และ ธรรมชาติของมนุษย์ตามแนวทางทฤษฎีแรงงูใจของมาส โลว์ จึงเกิดเป็นปัญหา และ อุปสรรคที่สำคัญต่อความสำเร็จของทฤษฎีใหม่

2) ความพร้อม และ การยอมรับของเกษตรกร การดำเนินการตามแนวทางทฤษฎีใหม่ เกษตรกรต้องมีที่ดินในปริมาณที่เพียงพอ (ประมาณ 5-15 ไร่) แต่เกษตรกรไทยจำนวนมากมีข้อจำกัด เพราะมีฐานะยากจนประกอบกับมีการศึกษาน้อยไม่มีความรู้ความเข้าใจแนวทางทฤษฎีใหม่อย่างแท้จริงจึงไม่คิดจะดำเนินการตามแนวทางทฤษฎีใหม่ เพราะระบบการศึกษาทำให้คนรุ่นใหม่ทอดทิ้งอาชีพเกษตรกร การดำเนินงานไม่ต่อเนื่องไม่ยั่งยืน ในที่สุดก็ยกเลิกกันไป สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรไม่สนใจที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางทฤษฎีใหม่

3) ทฤษฎีใหม่ยังไม่ได้รับการยอมรับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ และ เอกชนที่เกี่ยวข้องมากพอ ทำให้ไม่เห็นความสำเร็จอย่างจริงจัง และ มากพอที่จะเป็นกระแสดึงดูดให้ประชาชนเกิดแรงบันดาลใจดำเนินการตามแนวทางทฤษฎีใหม่กันอย่างแพร่หลาย สังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ และ สังคมไบโอเทคโนโลยี ตามลำดับ ความเร็วของการพัฒนาจะเร็วขึ้น ถ้ามนุษย์ไม่เรียนรู้ตลอดเวลาที่จะกลายเป็นคนโบราณที่อยู่ในยุคปัจจุบันอย่างทุกซ์ทรามา การเรียนรู้จึงเปรียบเสมือนยารักษาคนให้ทันสมัย มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างไม่เดือดร้อน ในปัจจุบันกระแสการเรียนรู้จึงถูกนำมาเป็นยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาในทุกมิติทุกระดับเกี่ยวกับมนุษย์

โครงการการพัฒนาตามแนวทางทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่ เป็นแนวคิดสำหรับเกษตรกรในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ประชาชน

ในภาคการเกษตร เพื่อให้รู้จักวิธีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ดิน น้ำ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้มีรายได้ แก้ปัญหาเศรษฐกิจของเกษตรกร แก้ปัญหาชนบททำให้ชนบทพึ่งตนเองได้ เป็นรากฐานที่เข้มแข็งของประเทศ

1. ความเป็นมาของทฤษฎีใหม่

เพื่อดำเนินงานตามพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ นาย สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา จัดหาที่ดินบริเวณวัดชัยพัฒนาดำเนิน โครงการทดลองทฤษฎีใหม่แห่งแรก

2. การดำเนินการตามหลักทฤษฎีใหม่

2.1 ทำความเข้าใจปรัชญาทฤษฎีใหม่ คือ มุ่งทำการเกษตรแบบพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้ แบบประหยัดก่อน ที่เหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยน หรือ ขายเพื่อนำเงิน ไปซื้อหาสิ่งจำเป็นอื่นที่ตนเองไม่มี และ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การศึกษานูตกร การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย เป็นต้น

2.2 ใช้ทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่เป็นหลักในการผลิต ที่ดินจำนวน 15 ไร่ ดำเนินการแบ่งที่ดินเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 พื้นที่ร้อยละ 30 หรือ ประมาณ 3 ไร่ ทำการขุดสระ ความลึกประมาณ 4 เมตร ซึ่งสามารถทำการเก็บกักน้ำได้มากถึง 19,000 ลูกบาศก์เมตร จึงจะพอใช้ตลอดปี

ส่วนที่ 2 พื้นที่ร้อยละ 30 หรือ ประมาณ 5 ไร่ ใช้ทำนาข้าว

ส่วนที่ 3 พื้นที่ร้อยละ 30 หรือ ประมาณ 5 ไร่ ทำสวนผลไม้ และ สวนเกษตร

ส่วนที่ 4 พื้นที่ร้อยละ 10 หรือ ประมาณ 2 ไร่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ถนนหนทางปลูกพืชผักสวนครัว

2.3 ยึดหลักความสามัคคีในท้องถิ่น คือ การรวมกลุ่มสหกรณ์เพื่อดำเนินการในด้าน

2.3.1 การผลิต ได้แก่ การจัดเตรียมพันธุ์พืช เตรียมดิน การชลประทาน

2.3.2 การตลาด ได้แก่ ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว

2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ในพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสต่างๆ หลักการทรงงานที่ทรงยึดถือปฏิบัติพัฒนา มนุษย์ทั้งทางกาย และ ทางสภาพจิตใจ โดยเฉพาะการพัฒนาทางจิตใจ

3. การพัฒนาให้เกิดความสมดุล

โครงการอันเนื่องพระราชดำรินอกจากมุ่งพัฒนาความสมดุลระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม

4. การพัฒนาเป็นองค์รวม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กล่าวคือ พัฒนาครอบคลุมทุกด้านทั้งด้าน การเกษตร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการส่งเสริมด้านอาชีพ ด้านสาธารณสุข ด้านการคมนาคม การ สื่อสาร ด้านสวัสดิการสังคม ฯลฯ

5. การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ การศึกษาข้อมูล อย่างเป็นระบบ การไม่ให้ติดตำรา การวิจัยและทดลอง ค้นคว้า ทดลอง และ สาธิตให้เห็น

6. การยึดหลักการมีส่วนร่วม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริยึดหลักการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน จะร่วมกันทำงานทั้ง ภาครัฐ เอกชน และ ประชาชน โดยเริ่มกันตั้งแต่กระบวนการคิด และ หารตัดสินใจ การปฏิบัติ การ ประเมิน การรับผลประโยชน์ และ การพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า ยิ่งๆ ขึ้นไป

7. การยึดหลักความต้องการของประชาชน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทรงมุ่งให้ประชาชน หรือ ชุมชน คิดริเริ่มเองตาม พระราชดำริ การริเริ่มการพัฒนา หรือ การแก้ปัญหาตนเองของประชาชน หรือ ของชุมชน

8. หลักการของชุมชนเข้มแข็ง

กรณีทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางของชุมชนเข้มแข็งกล่าวคือ หลักการให้เลี้ยงตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งคนอื่น หลักการรวมกลุ่มเพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ ซึ่งรวมถึงการ จัดการด้าน สวัสดิการ การศึกษา และ การพัฒนาสังคมด้วย

9. การจัดระบบบริหารจัดการดำเนิน โครงการ

10. หลักกรรมมาภิบาล

11. การสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม และ ประเทศชาติ

12. หลักการพัฒนาจากฐานราก

13. หลักการพึ่งตนเอง

14. การสร้างเครือข่าย

15. หลักการอนุรักษ์

16. หลักทางวิชาการ

สยุมพร ลี้มไทย (2549 : 17-18) กระทรวงมหาดไทย ได้นำแนวคิดหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้าใจและประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมกับชีวิตและชุมชน โดยการประยุกต์องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความ พอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีสู่การปฏิบัติได้ ดังนี้ คือ การดำรงชีวิตด้วยการ เรียนรู้ในชุมชนจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในอนาคต รู้จักการเอื้อ

อารีต่อกันในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการผลิตสินค้าบริ โภคจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน จัดการทรัพยากรให้สามารถเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย โดยกระบวนการผลิตที่ไม่เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็สามารถที่จะร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้มีในชุมชนชนบทสำหรับอนาคตด้วย

ตารางที่ 4 หลักยุทธศาสตร์การใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตชาวนา

หลักยุทธศาสตร์	การเติมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ผลจากการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
1. ความพร้อมของครอบครัว 1.1 มีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลง 1.2 มีความพร้อมในความคิดภายในครอบครัว 1.3 มีความพร้อมที่จะร่วมมือกัน 2. ความรู้ การเรียนรู้ ความเป็นผู้นำ 2.1 หัวหน้าครอบครัวมีความเป็นผู้นำ 2.2 มีความประนีประนอม 2.3 สามารถประสานได้ 2.4 ทั้งภายในครอบครัวภายนอกครอบครัว 2.5 ผู้ได้บังคับบัญชาพร้อมทำตามด้านการเรียนรู้ 2.6 ได้เรียนรู้และเข้าใจในหลักในหลักเศรษฐกิจพอเพียง 2.7 ได้เรียนรู้วิธีดำเนินการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	1. เดินทางสายกลาง 2. พอประมาณ 3. มีเหตุผล 4. มีภูมิคุ้มกัน 5. มีเงื่อนไขความรู้ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีสติปัญญา 6. เงื่อนไขคุณธรรม ซื่อสัตย์ ความเพียร ขยัน อดทน แบ่งปัน	1. การดำรงชีวิตที่ดีขึ้น 2. มีความพอเพียง พึ่งตนเอง ไม่โลภ ไม่หลง ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข 3. ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สิ่งแวดล้อม มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ 4. สังคมช่วยเหลือกันดีขึ้น 5. เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต ความสมดุลของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สมดุลของชุมชน เกิดการเรียนรู้ ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ เครือข่ายเรียนรู้ 6. มีความมั่นคง ยั่งยืนมีภูมิคุ้มกันต่อภาวะภายนอกต่อการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ 7. เกิดการพัฒนาในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับสังคม

ตารางที่ 4 (ต่อ)

หลักยุทธศาสตร์	การเติมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ผลจากการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2.8 มีการแสวงหาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ในการพัฒนา 3. บังคับด้านภาระหนี้สิน 4. บังคับด้านความร่วมมือชุมชน 4.1 ชุมชนร่วมมือมาก-น้อย 4.2 ชุมชนมีการจัดตั้งสหกรณ์ 4.3 ชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ 4.4 ชุมชนมีเครือข่าย 4.5 ชุมชนมีกองทุน		8. มีการเก็บออม-ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผลขจัดความยากจนครอบครัวมีความมั่นคง

แนวคิดรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

1. แนวคิดการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

ความหมายของรูปแบบ

สุบรรณ พันธ์วิเศษ และชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ (2554 : 6) ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ว่าคือ รูปย่อที่เรียนแบบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ สามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้นได้

ราช (Raj. 1996 : 241) ได้ให้ความหมายของคำว่ารูปแบบ (Model) ไว้ 2 ความหมายดังนี้

1. รูปแบบ คือ รูปย่อของความจริงของปรากฏการณ์ ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวน หรือ ภาพ โดยการลดทอนเวลา ความพอเหมาะและกาลเทศะ ทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้น

2. รูปแบบคือรูปแบบของการใช้แนวความคิดของ โปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ

สรุปได้ว่ารูปแบบหมายถึง โครงสร้าง โปรแกรมแบบจำลองหรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริง ที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลาและทักษะ

1.2 ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบตามคิวของสไตเนอร์ (Steiner. 1988 : 108) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Ethical or Model-of) ในการประเมินสภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วม รูปแบบประเภทนี้เป็นแบบจำลองรถยนต์ เครื่องบินภาพจำลอง
2. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model or Model-for) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่ทฤษฎีเป็นพื้นฐานตัวทฤษฎีเอง ไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน

รูปแบบตามแนวคิดของ คีพ (Keeves. 1998 : 47) แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. รูปแบบคล้าย (Analogue Models) คือเป็นรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับระบบจำลอง มักเป็นรูปแบบที่ใช้ในวิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นรูปแบบที่นำมาใช้อุปมากับสิ่งอื่นได้ เช่น รูปแบบจำลองระบบสุริยะที่เกิดขึ้นจริง
2. รูปแบบที่อธิบายความหมายหรือให้ความหมาย คือ เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาในการบรรยายลักษณะของรูปแบบ รูปแบบชนิดนี้จะช่วยนำวิธีการอุปมาสิ่งอื่นได้ เช่น รูปแบบจำลองระบบสุริยะกับสุริยะที่เกิดขึ้นจริง
3. รูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนภูมิ แบบแผนหรือโครงการ
4. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ คือ เป็นรูปแบบกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปแบบกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปสมการหรือฟังก์ชันทางคณิตศาสตร์

สรุปรูปแบบที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นรูปแบบต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายความผลความได้กว้างขวางขึ้นและสามารถนำไปสู่ความคิดใหม่ ๆ สำหรับการพัฒนารูปแบบนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้างและข้อเสนออย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่ผลสรุปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัยมีการเสนอและปรับปรุงรูปแบบก่อนนำรูปแบบไปใช้งานจริงประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบมาใช้งานจริง

1.3 วิธีการวิจัยโดยรูปแบบ

บุญชม ศรีสะอาด (2554 : 2-7) ได้กล่าวว่า การวิจัยโดยใช้รูปแบบจำแนกมี 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการสร้างหรือพัฒนารูปแบบ ขั้นที่สองเป็นการทดสอบ ของรูปแบบ

1. การสร้างหรือพัฒนารูปแบบ

ผู้วิจัยจะสร้างและพัฒนารูปแบบขึ้นมาก่อน เป็นรูปแบบตามสมมุติฐานการค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบ (ที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วในเรื่องเดียวกัน)

2. การทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ

หลังจากที่ได้พัฒนารูปแบบในขั้นแรกแล้ว จำเป็นที่จะต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ ดังกล่าวเพราะรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นถึงแม้จะพัฒนาโดยมีรากฐานทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบของคนอื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมา แต่ก็ยังเป็นเพียงรูปแบบและสมมุติฐานซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริง หรือนำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริงเพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้าน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538 : 30-39) ได้มีการศึกษาและพัฒนาเพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองในหมู่บ้าน ซึ่งผลการศึกษาของสถาบันดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบที่ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องพึ่งตนเองได้ทั้ง 5 ด้าน

1. ด้านเทคโนโลยี
2. ด้านเศรษฐกิจ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ
4. ด้านจิตใจ
5. ด้านสังคมวัฒนธรรม

โดยที่จะทำให้เกิดการพึ่งตนเองในทั้ง 5 ด้านได้นั้นจะต้องความสมดุลทั้งภายในนอกชุมชนและภายในชุมชนชุมชนต้องมีความสามารถในการจัดการตลอดจนการประสานเครือข่ายระหว่างชุมชนกับหน่วยงานอื่นทั้งภายในและภายนอก กิจกรรมแต่ละส่วนนั้นต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งรายละเอียดแต่ละด้านมีดังนี้

1. เทคโนโลยี (Technology) ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการพึ่งตนเองของหมู่บ้านได้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการผลิตให้มีผลผลิตและคุณภาพสูง แต่ในอดีตที่ผ่านมาศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีของชาวชนบทยังอยู่ในระดับต่ำมาก จึงทำให้เกิดผลลบจากการใช้เทคโนโลยีในทางที่เกิดปัญหานานัปการ

สนธิ สัมภกรการ (2554 : 73) อธิบายว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรม นั่นคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากแบบแผนการกระทำทั้งหลาย

ที่ก่อผลกระทบต่อแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม และแบบแผนค่านิยมทางวัฒนธรรมของกลุ่ม มนุษย์ใด ๆ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 4) ให้ความหมายว่าการพัฒนาสังคมคือการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใด นั่นคือ การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามที่ ผู้ต้องการเปลี่ยนแปลง กำหนดสิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือ โครงสร้างสังคมประกอบไปด้วย คน ระเบียบ สังคม และวัตถุสิ่งของทั้งนี้ไม่ว่าคนเรานั้นจะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา อนามัย การศึกษา หรือด้านอื่น ๆ ต่างก็อยู่ในความหมายนี้ทั้งสิ้น

เนลสัน บูริกาคี (2542 : 3) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ละเอียดที่ละน้อย โดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับขีดความสามารถการขยายตัวเติบโตขึ้นมีการปรับปรุงที่ดีขึ้นละ เหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจมากกว่านั้นถึงขั้นที่มีความอุดมสมบูรณ์และนำไปสู่เป้าหมายชีวิตที่ดีกว่า ของสังคมถือว่าเป็นสาระสำคัญของการพัฒนา

สุวกิจ ศรีปัดดา (2550 : 5) ให้ความหมายว่าการพัฒนาประเทศ คือ การมุ่งทำให้ ประเทศให้เกิดสถานะการอยู่ร่วมกัน ตามหลักธรรมมาภิบาล นั่นคือประเทศดำรงอยู่อย่างเอกราช มีการกระทำต่อกันตามหลักสำคัญหลักความรับผิดชอบ หลักการ โปร่งใส หลักความเสมอภาค หลักคุณธรรม หลักนิติธรรม

จาคอบส์ (Jacobs, 1971 : 56) อธิบายว่าการพัฒนาที่ดีนั้นต้องสามารถเพิ่มขีดความสามารถของสังคม การพัฒนาถือเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสร้างสรรค์ไม่ว่า จะมีผลอย่างไรต่อเป้าหมายที่มีอยู่ หรือวิถีทางที่ใช้อยู่นอกจากนี้การพัฒนาสามารถวัดได้ในเชิง ปริมาณและคุณภาพ

3. รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข

สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ดั่งนี้วัด คือ อะไร

การสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข คือการพัฒนาสังคมส่วนต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กันทั้ง ทางสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพปัญญา ซึ่งต้องมีความเชื่อมโยงกับกับความมั่นคงในด้านต่าง ๆ ด้วยการมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ผู้คนเห็นคุณค่าทางจิตใจ อนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัวและชุมชนมีความรู้สึกที่ดีกับสมาชิกในครอบครัว สร้างสวัสดิการและ หลักประกันในชีวิต ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นสร้างรายได้และยกระดับมาตรฐาน การครองชีพ ความอยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดขึ้นได้ ตั้งใช้สติและปัญญาในการครองตนให้มีสุขภาพดี ทั้งร่างกายและจิตใจภายใต้สภาพแวดล้อมและสังคมที่ดีงาม

เวลาพูดเรื่องความสุขมีสังขรณ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนอย่างหนึ่งว่า เงิน + ความเจริญทางวัตถุไม่ใช่ตัวชี้วัดความสุข แต่ต้องยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความสุขได้ โดยเฉพาะความสุขทางกายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีความสุขด้วยแล้ว ผู้มีสถานะยากจนอาจจะมีความสุขในครอบครัวมากกว่าคนมีฐานะร่ำรวย แต่มุมมองของแต่ละคนถ้าเรายังมองว่าความสุขทางกายคือความสุขที่เราแสวงหา เงิน ความเจริญทางวัตถุ ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการให้ได้มาซึ่งความสุข แต่ถ้าความสุขทางใจ คือความสุขที่เราแสวงหา ความสำคัญในเรื่องของเงิน และ ความเจริญทางวัตถุ ย่อมน้อยลงไป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสุขก็คือความ ไม่มีอะไร ไม่มียึดติดกับวัตถุ นิยม มีความสุขเหนือใด ๆ

คำจำกัดความ ความสุข

พระธรรมโกศาจารย์ (ม.ป.ป) ได้กล่าวถึงความสุขว่า สภาพจิตที่เป็นปกตินั้นแหละ เรียกว่าเป็นความสุข สุขก็เพราะว่าจิตปกติไม่ขึ้น ไม่ลง ไม่เอียงขวา เอียงซ้าย ไม่มีอะไรมาผูกมัดกับจิตใจ เป็นอิสระ เป็นไทแก่ตัว อย่างนี้เรียกว่าปกติ ใจที่ปกติคือ ไม่มีอะไร รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น อะไร ตั้งอยู่ อะไรดับไป แล้วควรจะแก้ไขสิ่งนั้นอย่างไร อย่างนี้จิตใจก็สบาย ชีวิตของเราต้องการความสุขทั้งกาย ทั้งใจทางอารมณ์ เราก็ต้องมีสติมีปัญญา รู้จักประมาณในการกินการอยู่ การนั่งห่มใช้สอย การปฏิบัติหน้าที่ และการพักผ่อน สภาพร่างกาย จิตใจ ก็จะมีมีความสุขสมบูรณ์สมปรารถนา

พระธรรมปิฎก (2550 : 12) ได้กล่าวถึงความสุขว่ามี 2 แบบคือเป็นความสุขจากภายใน หมายถึงความสงบในใจตนเอง หรือมีความสุขจากการรู้ทันเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นความสุขทางปัญญาเนื่องจากเห็นแจ้งความจริงเป็นความโปร่งโล่ง ไม่มีความติดขัดบีบคั้นใจ เป็นความสุขภายในของบุคคลสำหรับความสุขอีกแบบเป็นความสุขที่ได้จากภายนอก

พระธรรมปิฎก (ม.ป.ป) ได้แบ่งประโยชน์สุขออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ประโยชน์สุขระดับที่ 1 ด้านรูปธรรมที่มองเห็นหรือเห็นได้กับตา คือ การมีสุขภาพดี การมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงานเป็นหลักฐาน การมียศ ฐานะตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคมการมีมิตรสหายบริวารและการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ 2 ด้านนามธรรมที่ลึกล้ำ เลยจากตามองเห็นคือเรื่องของคุณธรรมความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงามที่เป็นหลักของจิตใจ และการแก้ปัญหาที่ทำให้รู้จักการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย ได้ถูกและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ 3 ด้านนามธรรมขั้นโลกุตระที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรมคือความมีผู้มีจิตเป็นอิสระด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิต

ตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติ ได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย ปลดปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่อย่างธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีตามธรรมชาติก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติ ไม่เข้ามากระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของเราได้ เป็นผู้มีสุขอยู่กับตนเองตลอดเวลา ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

พุทธทาสภิกขุ (2542 : 14) ได้กล่าวถึงความสุขมี 3 ระดับ คือ

1. สุขเพราะ ไม่เบียดเบียน เป็นความสุขค่อนข้างจะเป็นเรื่องสังคมหรือของหมู่คณะ ถ้าไม่เบียดเบียนกันก็จะเป็นสุข หรือไม่เห็นแก่ตัว

2. สุข เพราะอยู่เหนืออำนาจาม หรือเป็นความสุขเพราะอยู่เหนือกิเลสที่จะมากระทบตัวเราเป็นความรัก หลงใหลในสิ่งต่าง ๆ หรือการกำหนดยินดี อารมณ์ที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นกามอย่างหนึ่ง การที่หลงใหลทั้งบุคคล วัตถุก่อให้เกิดความทุกข์ได้ทั้งสิ้น

3. สุขเพราะละตัวตนเสียได้ เพราะถ้าสิ่งนี้ได้ก็จะไม่มียึดมั่นว่าตัวกูของกู อยากรจะเห็นผู้อื่น สิ่งที่สำคัญที่สุดใน 3 ข้อนี้ คือ ไม่มีตัวกูของกู ถ้าคิดได้เสียแต่แรกก็ไม่เบียดเบียนใคร และก็จะไม่เห็นแก่ตัว

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (2548 : 32) ได้ให้ความหมายของความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขอนามัยทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้มีงานที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวอบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของรัฐ

แนวคิดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานความมั่นคงของประเทศ

1. ความหมายขององค์กรเข้มแข็ง

นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายขององค์กรเข้มแข็ง ดังนี้

กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน (2542 : 19) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีความสามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างถาวร ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2540 : 1) ได้อธิบายความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง การที่ประชาชนชุมชนต่างๆรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวความสมัครใจของคนจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน มีมิตรภาพ และความเอื้ออาทรกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการทำงานหรือแก้ไข

ปัญหา พัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม มีผู้นำตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน องค์กรชุมชนต้องมีการจัดงานอย่างเป็นอิสระแบบมี ประสิทธิภาพ เพื่อกำหนดอนาคตตนเองได้ในการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนมีการสร้าง เครือข่ายระหว่างชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนอยู่ได้

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (2547 : 21) กล่าวว่าชุมชนเข้มแข็งคือ ชุมชนที่มีจิตสาธารณะมีความเอื้ออาทร มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม เมตตาธรรม รู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง มีกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาและกิจกรรม บนพื้นฐานศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีกระบวนการพัฒนาและติดตามผล อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านความคิด ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ความคิดที่จะพึ่งตนเองก่อนในเบื้องต้น มีการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และตั้งอยู่บนเหตุผล และความ สมดุลของแต่ละชุมชน

พีรสุด ศิริวัช ณ อยุธยา (2541 : 40) ได้ให้ความหมายต่อชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง การรวมตัวและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีผู้ที่อยู่ในชุมชนเป็นแกนนำ โดยไม่คำนึงถึงการจัดตั้งว่า เกิดจากภาครัฐหรือเอกชน หรือภาคประชาชนเพื่อร่วมดำเนินการและจัดการกิจกรรมที่ก่อให้เกิด พัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน หรืออาจเป็นกิจกรรมที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำหากแต่เป็นกิจกรรม ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและจัดเป็นประจำ

กฤติยา ชัยศิริ (2546 : 7) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง สังคมที่มีสมาชิก วัตถุประสงค์ร่วมกัน ในการกระทำตลอดจนมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 69) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง ชุมชน ที่สามารถพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองได้ของชุมชนจึงหมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถดังกล่าว ข้างต้น และชุมชนที่ใช้ทฤษฎีนี้ เป็นชุมชนในชนบทเป็นชุมชนที่มีประชากรไม่หนาแน่น มีโครงสร้างทางสังคมไม่ซับซ้อนมากนัก

2. องค์กรประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

องค์กรประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีองค์ประกอบมีองค์ประกอบหลักดังนี้

ศุภมพร ลี้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวว่าปัจจัยที่มีการกล่าวถึงชุมชนเข้มแข็งกัน มาก โดยไม่มีการพิจารณาเป้าหมายของการพัฒนาว่าจะต้องตกอยู่ที่ชุมชน หรือความเข้มแข็งของ ชุมชนแต่ก็มีส่วนน้อยที่จะกล่าวถึงความเข้มแข็งเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีสิ่งใดมาวัดความเข้มแข็ง ที่มีรูปธรรมจึงมีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยเน้นไปที่พัฒนาผู้นำ ซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้นำองค์กรชุมชน และผู้นำเครือข่ายองค์กรชุมชนในด้านการพัฒนาภาวะผู้นำ ความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อให้ผู้นำดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ในชุมชนนั้น ๆ

2. สมาชิกทุกคนมีความเข้มแข็ง คือ ทำให้สมาชิกในชุมชนในหมู่บ้านมีความเข้มแข็งซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา ดำเนินการยาวนานและต่อเนื่อง

3. องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มให้มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ ทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการวางแผน การจัดการองค์กรของกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่ม

4. เครือข่ายองค์กรมีความเข้มแข็ง เป็นการเชื่อมโยงในองค์กรชุมชนเพียงกลุ่มเดียวกันหรือต่างกลุ่มกันให้เข้ามาประสานการทำงานเข้าด้วยกัน มีคณะกรรมการเครือข่าย ระบบบริหารและการจัดการองค์กรเครือข่าย แผนการทำงานเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังร่วมกันของแต่ละชุมชน

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและมูลนิธิพัฒนาไท (2540 : 42) ได้ศึกษาโครงสร้างสรรค์พลังแผ่นดิน เพื่อสนับสนุนการแปลงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้สรุปว่าการที่ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้นต้องมีประกอบดังนี้

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน

3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

ดังนั้น ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนส่วนใหญ่ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีความร่วมมือระหว่างกลุ่ม เพื่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยลักษณะการร่วมมือกันเป็นเครือข่ายหรือองค์ประกอบหลายประการดังที่กล่าวมาข้างต้น

3. ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยที่สำคัญที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน จะต้องเป็นความเข้มแข็งที่ก่อตัวจากภายในชุมชน และการเรียนรู้ของชุมชน จะต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องและสั่งสมกันมานาน

สยมพร ลิ้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน คือ

1. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน จากการจัดเวทีชุมชน คือ กับของ ผู้นำชุมชน องค์กรของชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน ค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตนเอง โดยอาศัยระบบคิดที่มีเหตุผล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ชุมชนได้อาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนจากสมาชิกผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนชุมชนที่ชุมชนคิดเองทำเอง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน และการบูรณาการกับฝ่ายต่างๆ

2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล สมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาชุมชน

3. การใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) ที่แต่ละชุมชนมีอยู่เป็นพลังขับเคลื่อน เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเคลื่อนไหวไปได้อย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกอื่น ได้แก่กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) กิจกรรมกองทุนหมู่บ้านกิจกรรมกลุ่มอาชีพ/โอท็อป ภูมิปัญญาของชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน

4. การบูรณาการ การพัฒนาจากทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน ทั้งการใช้ทุนทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นศักยภาพ(Potential) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องผสมผสานจากแนวทางการพัฒนาจากข้างล่างในแต่ละชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอก และนโยบายระดับบนของส่วนราชการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์ยานนท์ (2540 : 11-13) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งสรุปได้ดังนี้

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ เป็นเงื่อนไขก่อให้เกิดความร่วมมือและเกิดการมีส่วนร่วมของคนในกลุ่ม

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (แบบยังชีพ) ของคนในกลุ่ม กำหนดการผลิตตามสภาพของตนเองโดยธรรมชาติ ความรู้และทักษะการเรียนรู้เกิดจากธรรมชาติและ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล การบริโภคนั้นสิ่งที่ผลิตเองและได้จากการสะสมและการกระจายส่วนเกินเน้นการแบ่งปันยุติมิตรให้ทานหรือทำบุญตามค่านิยมทางศาสนาทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวความมีน้ำใจช่วยเหลือภายในกลุ่ม

3. ค่านิยมทางศาสนาเป็นปัจจัยที่กำหนดทางวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ ของคนในกลุ่ม ได้แก่ด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ความสำคัญของบุคคล

4. กระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดพัฒนาระบบค่านิยม กิจกรรมของคนภายในกลุ่ม

5. กลุ่มผู้นำเป็นกลไกที่มีรูปธรรมในการนำกลุ่มไปตามค่านิยมของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งแก้ไขปัญหาและคลี่คลายปัญหาหรือวิกฤตในกลุ่ม มีค่านิยมตามที่กลุ่มนับถือและมีทักษะในการจัดการ

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น เป็นระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์ เป้าหมายคือการช่วยเหลือพึ่งพาและพัฒนากันและกันด้วยความปรารถนาดี รักใคร่มีความเอื้ออาทร ความเมตตาต่อกันในฐานะของเพื่อนมนุษย์

4. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งกลุ่มหรือองค์กรชุมชน

นภากรณ์ หะวานนท์ (2542 : 1) ได้กล่าวว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยมีบริบทคือ

1. ชุมชนมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือ มีการผลิตที่มีการพึ่งปัจจัยในการผลิตและตลาดภายนอกน้อย เช่น ตลาดชุมชนการเกษตรแบบผสมผสาน
  2. ชุมชนที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยมีการสร้างกลไกจัดการในเรื่องแหล่งทุน การผลิต การขาย ที่มีอำนาจการต่อรองสูง ทำให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างเข้มแข็ง
  3. ชุมชนที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อให้เป็นแหล่งที่มาของรายได้ทั้งภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรม งานที่เป็นธุรกิจชุมชน
  4. ชุมชนที่มีวิธีการผลิตที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถสร้างกลไกเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง
- สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่งพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะที่สามารถพึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุข อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สามารถตั้งสมทวนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติ และท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ

สำหรับหลักในการพัฒนาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” นำทางนั้น มุ่งให้การพัฒนาอีตหลักสายกลางเพื่อคนไทยจะได้

1. อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. สามารถพึ่งตนเองได้
3. มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทัน โลก
4. ส่วนใหญ่มีการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. เป็นคนดี มีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริต
6. อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม

7. ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคม ไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณธรรมและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2544 : 9)

นอกจากวิสัยทัศน์และหลักในการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 แล้วในเรื่องของการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำรินั้น สุมะธ ตันติเวชกุล เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้ทบทวนพระราชกระแสรับสั่งแนะแนวทางการดำเนินชีวิต โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ในบทความ (5 ธันวาคม 2541 การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, เติลินิวส์ : 2) ซึ่งมีสาระสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่น่าจะนำมาใช้เป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศในระยะต่อไป สรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองได้และเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่การยอมรับและการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคทุกส่วนของสังคมอย่างจริงจัง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวในการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง จึงจะดำเนินการควบคู่ไปใน 4 ด้าน คือ

1. การเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้
2. การพัฒนาวิชาการและศึกษาวิจัย
3. การสร้างหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้

4. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และรณรงค์เพื่อความเข้าใจให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง (ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. 2547 : ออนไลน์)

นอกเหนือจากการขับเคลื่อนการพัฒนาและการบริหารประเทศไปตามแนวปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงแล้วในส่วนของรัฐบาลยังได้กำหนดให้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ และแผนงานวิจัย แบบบูรณาการระยะปานกลาง (พ.ศ. 2548-2550) โดยในแผนดังกล่าวยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงหลายส่วนด้วยกันเช่น ยุทธศาสตร์ความมั่นคงของชาติ การต่างประเทศ และการ อำนาจความยุติธรรม มีหัวข้อยุทธศาสตร์ความมั่นคงของประเทศหัวข้อหนึ่งดังนี้ “เสริมสร้าง กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้มีความเข้มแข็ง มีเสถียรภาพ มีความสมดุลและ เป็นธรรมเพื่อให้มีผลต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง โดยการเชื่อมโยงที่เหมาะสมระหว่างเศรษฐกิจระดับชุมชนกับเศรษฐกิจระดับชาติ และสนับสนุนแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีภูมิคุ้มกัน รวมทั้งสร้างคุณธรรมและปลูกจิตสำนึกของครอบครัวและชุมชนให้ดำเนินชีวิต โดยยึดหลัก สายกลางมีความพอเพียง มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม และมีวินัย เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนมีรากฐาน สำคัญของการสร้างธรรมมาภิบาลในสังคมไทยโดย

1. สร้างความเข้าใจให้ทุกคนตระหนักความจำเป็นในการดำเนินชีวิตด้วยความ อดทน มีความเพียร รู้จักเก็บออมใช้จ่ายด้วยความประหยัด มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริตและมีความ รับผิดชอบ

2. สอดแทรกเนื้อหาสาระของการดำเนินชีวิต โดยยึดทางสายกลางในหลักสูตร การศึกษาดังแต่ระดับประถม รวมทั้งการหาแม่แบบที่เป็นตัวอย่างในการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ในสังคมไทย เพื่อให้เยาวชนไทยได้ยึดเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตของตน

ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดำเนินการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอยู่นั้น ในส่วนของการศึกษาวิจัยและสร้างหลักสูตรและกระบวนการ เรียนรู้ ได้มีการวิจัยนำพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์กับการดำเนินงานของ คุุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม โดย อภิชัย พันธเสน สรวิชญ์ เปรมชื่น และพิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา ได้ข้อสรุปถึงหลักการที่จะนำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดธุรกิจ ได้ 9 ประการ คือ

1. ใช้เทคโนโลยีที่ถูกหลักวิชาแต่มีราคาถูกลง
2. ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูง

3. เน้นการจ้างงานเป็นหลักโดยไม่เอาเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงาน ยกเว้นในกรณีที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผลิตภัณฑ์
4. มีขนาดการผลิตที่สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ
5. ไม่โลภมากจนเกินไปและไม่เน้นกำไรในระยะสั้นเป็นหลัก
6. ซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอาไรด์เอาเปรียบผู้บริโภคและไม่เอาไรด์เอาเปรียบแรงงานลูกจ้าง ตลอดจนไม่เอาไรด์เอาเปรียบผู้จำหน่ายวัตถุดิบ
7. เน้นการกระจายความเสียหายจากการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและ หรือมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ได้
8. เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้จนเกินความสามารถในการบริหารจัดการ
9. เน้นการใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นและตอบสนองตลาดภายในท้องถิ่น ภูมิภาค ตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศ ตามลำดับเป็นหลัก

5. ดัชนีความสุข

5.1 ดัชนีวัดความสุข (GNH)

มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ (2550 : 32) หลายท่านอาจเคยสงสัยว่า GNH คือ อะไร จะมาแทน GDP อย่างนั้นหรือ อันที่จริงเรื่องการเคลื่อนไหวเรื่อง GNH นี้ไม่ใช่เพื่อมาแทน GDP แต่เพื่อให้พวกเราตระหนักกันมากขึ้น ในปัจจัยที่นำไปสู่ความสุขอย่างยิ่งด้วยไม่เพียงแต่นับตัวเลขทางการเงินของประเทศ GDP (gross domestic product) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ แต่ต้องคำนึงถึง GTH ด้วย เราลองมาช่วยกันวิเคราะห์โดยใช้หลักการบริหารองค์กร

GTH เป็นพระราโชบายของกษัตริย์จิกเมซิงเยวังชุกแห่งภูฏานได้นำมาเป็นนโยบายหลักในการบริหารประเทศสมเด็จพระราชาธิบดีจิกเมซิงเยวังชุกหรือพระบิดาของเจ้าชายเคเซอร์ หรือเจ้าชายจิกมี ที่ชาวไทยชื่นชอบและได้แพร่ขยายไปในนานาชาติกระตุกเตือนชาวโลกว่าพอแล้วหรือที่เรามุ่งหากันแต่คุณค่าทางตัวเลขของการเงินของประเทศแต่มิได้สัมผัสชีวิตของคนทั้งประเทศซึ่งสอดคล้องกับกระแสการพัฒนายั่งยืน GNH มี 4 หลักการใหญ่

1. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ(economic development)
2. ธรรมมาภิบาล(good governance)
3. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม(nature preservation)

ดัชนีความสุข (Happy Planet Index = HPI) เป็นแผนที่ความสุข ถ้าหากประเทศต่าง ๆ เดินตามแผนที่นี้ก็จะพบความสุข ซึ่งก็เป็นเป้าหมายชีวิตของผู้คนทุกประเทศในโลก แต่รัฐบาลประเทศต่างๆได้กำหนดตัวชี้วัดผิดๆ มานานคิดว่าการมีรายได้มาก การบริโภคมากทำให้คนมีความสุขซึ่งไม่จริง

ดัชนีความสุขมี 3 องค์ประกอบ อย่างตามที่ 3 มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ใช้ตัวอย่าง NEF กำหนดได้แก่

1. ความพึงพอใจในการมีชีวิต (Life satisfaction) ประชาชนมีความพึงพอใจกับเทคโนโลยี การศึกษา การบริการของรัฐบาลที่โปร่งใส สภาพความเป็นอยู่ ฯลฯ แต่ละครอบครัว มีความหวังดีต่อกัน

2. ความหวังในชีวิตหรืออายุยืน (Life expectancy) เป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบว่าจะใช้ชีวิตให้ยืนยาว และมีความสุขได้ภายในสภาพแวดล้อมที่มีอยู่

3. การรักษาระบบนิเวศตามแบบฉบับเดิม (Ecology Footprint) ดูแลควบคุมอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์และสัตว์ โดยการเรียนรู้จากบทเรียนที่ผ่านมาแล้วนำไปปรับปรุงใช้ต่อไป ถ้าควบคุมระบบนิเวศให้ดี ตัวเลขจะน้อย ถ้าไม่ดีขึ้นเพิ่มซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

ดัชนีความสุข = ความพึงพอใจในการมีชีวิต+ความคาดหวังในชีวิต+การรักษาระบบนิเวศตามแบบฉบับเดิม

ดัชนีวัดความสุข

1. GNP (Gross National product) เรียกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชน
2. GNP (Gross National product) เรียกว่าผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศแปลตามแบบธนาคารแห่งประเทศไทย จีเอ็นพี หมายถึง มูลค่าของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ผลิตขึ้นภายในประเทศในระยะยาว แล้วสองตัวนี้เป็นดัชนีวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้สมมุติฐานเก่าแก่ เศรษฐกิจหมายถึงคนอยู่ดีกินดีและมีความสุข

ดัชนีความสุข (Happy Planet Index=HPI) บอกว่า

1. คนจะมีความสุข สังคมจะอยู่เย็นเป็นสุขไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรโลกมากมายอย่างที่ใช่กัน
2. การพัฒนาที่สมดุลจะสร้างความสุขวันนี้ และมีเหลือไว้ลูกหลานในวันหน้าก็คือการพัฒนาที่ยั่งยืน

HPI ได้เสนอแนวทางไปสู่ ความอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีวิถีชีวิตอยู่ด้วยทรัพยากรที่จำกัด คือ

1. กำจัดความยากจนและหิวโหยให้หมด
2. สนับสนุนชีวิตที่มีความหมาย ซึ่งอยู่นอกจากงานซึ่งอาจไม่ได้ทำเพื่อเงินแต่ทำด้วยใจรัก
3. พัฒนานโยบายเศรษฐกิจในขอบเขตของทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่ใช่เกินขีดจำกัดทุกประเทศใช้เกินขีดจำกัดทั้งนั้น (มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. 2550 : 18)

5.2 กรอบแนวคิดการพัฒนาตัวชี้วัด

ความอยู่เย็นเป็นสุขรวมกันในสังคมไทยตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา พร้อมกับหลักการและแนวทาง ดังนี้

5.2.1 ยึดความพอเพียง อันประกอบด้วย ความมีเหตุผล ความพอประมาณ และระบบภูมิคุ้มกัน

5.2.2 กระบวนการพัฒนาอีคิอุธรรม ความเพียร ความรอบรู้

5.2.3 ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

5.2.4 หลักภูมิสังคม คือความแตกต่างและหลากหลายทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

5.2.5 ปรับกระบวนการทำงานจาก บนลงล่าง เป็นล่างขึ้นบน และเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขให้เกิดขึ้นยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศและวัดผลการพัฒนาที่ความสุขมวลรวมในประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ดำเนินการพัฒนาดัชนีวัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. พัฒนารอบความคิดและจัดทำดัชนีวัดความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทยขึ้นบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นที่ยอมรับเห็นความสำคัญ และเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2. ใช้เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้สถานะของประเทศและกำหนดนโยบายให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข

3. ใช้เครื่องมือในการขับเคลื่อนแนวคิด และสร้างกระแสหลักในสังคม ให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและค่านิยมของคนไทยเพื่อให้เกิดคุณค่าใหม่ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

4. วางแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดที่จำเป็นต่อการจัดทำดัชนีวัดความ เป็นอยู่เย็นเป็นสุข ให้สามารถใช้ในการวิเคราะห์ วางแผน ติดตามประเมินผลและรายงานผลได้ อย่างต่อเนื่อง ทันสถานการณ์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้พัฒนาดัชนีวัด ความอยู่เย็นเป็นสุข โดยพิจารณาบทบาทของการพัฒนาดัชนีเกี่ยวกับความสุขในบริบทสังคมไทยที่ผ่าน มา พร้อมทั้งพิจารณาความสอดคล้องกับกระบวนการการพัฒนาประเทศไทยภายใต้วิสัยทัศน์ประเทศไทย ที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” และยึดหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาแบบ องค์กรร่วมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายหน่วยงานและ ภาคีการพัฒนาส่วนต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน องค์ประกอบของการอยู่ เย็นเป็นสุข และการพัฒนาดัชนีวัดครั้งนี้

1. การพัฒนาดัชนีวัดความสุขฯ จะต้องสอดคล้องและยึด “วิสัยทัศน์ประเทศไทย” ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ซึ่งได้จากการระดมความคิดของประชาชนในทุกภาคส่วน คือ มุ่งพัฒนา ประเทศไทยสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้รู้เท่าทัน โลก ครอบครัวยุ่งนุ่ ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบจัดการบริหารประเทศที่มี ธรรมมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ใน ประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

2. การพัฒนาดัชนีวัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยยึดหลักการปฏิบัติ ตาม “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งถึง แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนา เศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อยุค โลกาภิวัตน์ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และระบบภูมิคุ้มกัน โดยที่การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ คุณธรรม ละความ รอบรู้ นำการพัฒนา มีความสมดุลภายใต้หลัก คุณธรรม คือการกระทำที่นำไปสู่ความสมดุลของ การอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นในองค์ประกอบของสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล (กาย ใจ สติปัญญา) ระดับชุมชน (ส่วนกลางกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่น) และระดับสังคม (การมีระบบ เศรษฐกิจสังคมซึ่งเป็นธรรม) ดังนั้นความสุข หรือความอยู่เย็นเป็นสุข ถือเป็นค่านิยมของการ ดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคมไทยตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่สะท้อนความสมดุลและความ เป็นธรรมในทุกมิติของการพัฒนา และให้ความสำคัญในเชิงคุณค่าของความสุขมากกว่ารายได้หรือ ความมั่นคง เน้นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่บุคคลสามารถแบ่งปันกันได้

3. การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขฯ ยึดแนวทางการพัฒนารูปแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความพอเพียงที่ปรับจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาที่ยึด “คน” เป็นตัวตั้ง ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์และความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นหลัก

3.1 ต้องปรับวิธีคิดและการพัฒนาจากเดิมที่มีลักษณะแบบแยกส่วนตามภารกิจและหน้าที่ มาเป็นแบบบูรณาการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งวิธีคิดวิธีการพัฒนาเพื่อสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุข ก็ต้องมองความสุขอย่างเป็นองค์รวม

3.2 ยึดหลัก “ภูมิสังคม” ตามความแตกต่างของความหลากหลายทางธรรมชาติและ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมนั้น ๆ

3.3 ปรับกระบวนการพัฒนาจาก “บนลงล่าง” มาเป็นจาก “ล่างขึ้นบน” ยึดหลัก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในกระบวนการพัฒนาและตัดสินใจ

3.4 พัฒนาอย่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เริ่มต้นจากพึ่งตนเองให้ได้ก่อน แล้วจึงพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มพึ่งพากันและกัน และสร้างเครือข่ายการพัฒนาเชื่อมโยงสู่ภายนอกเพื่อความ สุขความเจริญก้าวหน้าในลำดับขั้นต่อไป เริ่มตั้งแต่ระดับบุคคลและสามารถขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคมเพื่อสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืนได้ สะท้อนถึงที่มาของความสุขจะพบว่าความสุขมีที่มาได้ 2 ทาง คือความสุขภายใน เป็นความสุขที่เกิดจากภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่ามีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง ประกอบด้วย ความสุขจากการมีอิสรภาพ ความภาคภูมิใจ ความดีงาม ความสงบ และความสุขภายนอกมักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ความสุขจากการมีปัจจัยที่ดีที่พอเพียง การมีความมั่นคงในชีวิตการมีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมที่ดี

6. แนวคิดพลวัตของความยากจน

6.1 นิยามและการวัดความยากจน

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์ (2555 : 25-37) ได้ให้นิยามความยากจนได้รับการพัฒนา โดยการตีความให้มี ความหมายที่กว้างและครอบคลุมมากขึ้น ในช่วงก่อนศตวรรษ 1900 ความยากจนเริ่มต้น จากความหมายแคบ หมายถึง ความขาดแคลนสิ่งจำเป็นในระดับที่ทำให้ไม่สามารถยังชีพได้ (subsistence level) โดยสะท้อนจากความขาดแคลนระดับสารอาหารขั้นต่ำสุดที่ร่างกายมนุษย์ ต้องการและถูกวัดออกมาในรูปตัวเงิน นั่นคือการพิจารณาที่ระดับรายได้ของบุคคลที่ไม่เพียงพอ กับการดำรงชีพตามมาตรฐานขั้นต่ำ (Booth. 1889 : 14, Rowntree. 1901 : 19, Booth.

1889) ได้ทำการศึกษา ความยากจนของครัวเรือนในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ โดยสร้างเส้นความยากจนขึ้นเพื่อ วัดระดับความต้องการขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องการในการดำรงชีพและวัดออกในรูปตัวเงิน ผู้ที่มี รายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนดังกล่าวถือเป็นผู้ที่ตกอยู่ความยากจน งานของ Booth ได้รับการ พัฒนาในช่วงต่อมา โดย Rowntree (1901) ซึ่งศึกษาความยากจนในกรุงยอร์ก ประเทศอังกฤษ โดย Rowntree วัดความยากจน โดยสร้างเส้นความยากจนเช่นกัน แต่ได้แบ่งความยากจนออก เป็นสองระดับ คือ ความยากจนระดับแรก หมายความว่าผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่จะนำมาตอบสนองความต้องการขั้นต่ำของร่างกายที่พึงจะมีเพื่อการดำรงชีพได้ และความยากจนระดับสอง หมายถึงผู้ที่มีทรัพยากรแต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อดำรงชีพได้ ทั้งสองกลุ่มถือว่าเป็นผู้ที่ตกอยู่ในความยากจนตามคานิยามของ Row tree

ต่อมาในทศวรรษที่ 1970 ความยากจนถูกตีความ ให้มีความหมายเพิ่มขึ้นเป็นความขาดแคลนสิ่งที่เป็นความจำเป็นพื้นฐาน (Basic needs) ซึ่งรวมถึงเครื่องนุ่งห่ม สุขภาพอนามัย และที่อยู่อาศัย หลังจากนั้น ในช่วงทศวรรษที่ 1990 เริ่มมีการถกเถียงของนักวิชาการในวงกว้างถึงข้อจำกัดของแนวคิดนิยามความยากจนแบบแคบที่ให้ความสำคัญต่อความยากจนในรูปของตัวเงินหรือรายได้เพียงอย่างเดียว โดยเห็นว่าความยากจนในรูปของรายได้ไม่สามารถสะท้อนภาวะความขาดแคลนของบุคคล ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ จึงได้กำหนดนิยามของความยากจนในความหมายที่กว้างขึ้นซึ่งครอบคลุมวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความอยู่ดีมีสุข ได้มากขึ้นทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง (UNDP. 1991 : 25 ; World Bank. 2000 : 85) โดยแนวคิดที่มีอิทธิพล

ความหมายของความยากจนในปัจจุบันจึงได้ครอบคลุมองค์ประกอบต่าง ๆ มากขึ้นเพื่อ สะท้อนให้เห็นถึงความขาดสนของบุคคลในแต่ละสังคมในมิติที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ปรากฏอยู่ในคำนำของรายงานความยากจนของสำนักงาน โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ปี 1997 ที่ระบุความหมายของความยากจน ดังนี้

“ความยากจน หมายถึง ความขาดสนในโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ที่จะนำไปสู่ การ ดำรงชีวิตที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และทำให้ไม่สามารถไปคู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงความขาดสนทางเสรีภาพ ความมีศักดิ์ศรี การให้เกียรติตัวเองและผู้อื่น ความยากจนยังสะท้อนถึงความ ไม่เพียงพอในทรัพยากรต่าง ๆ ความเปราะบางต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้คาดคิด อาทิ ความเจ็บป่วย ความรุนแรง และความสูญเสียต่าง ๆ รวมทั้งการขาดอำนาจ ต่อรองและขาดศักยภาพในการเรียกร้องสิทธิ ทั้งสิทธิทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในการดำรงอยู่ในสังคมและประเทศนั้น ๆ”

6.2 ลักษณะของพลวัตความยากจน

พลวัตความยากจนตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงพื้นฐานที่ว่าคนจนไม่ได้จนในระดับที่คงที่ตลอดเวลา เมื่อเวลาผ่านไป บุคคลหรือครัวเรือนสามารถเผชิญปัญหาความยากจนได้ในหลายรูปแบบ อาทิเช่น ผู้ที่เผชิญกับความยากจนในปีหนึ่ง บางคนอาจไม่ได้เป็นคนจนในปีหน้าหรือปีต่อไป หรือ บางคนอาจยังคงอยู่ในความยากจนอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผู้ที่ไม่ได้เป็นคนจน อาจตกเข้าสู่ความยากจนได้เมื่อเวลาผ่านไปก็เป็นได้ ทั้งนี้ ความยากจนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นได้ทั้งจนระยะสั้น ระยะยาว จนแบบชั่วคราวหรือแบบเรื้อรัง เป็นต้น (Yaqub, 2000 : 32) งานวิจัยที่รวบรวมผลการ ศึกษาเกี่ยวกับพลวัตความยากจนโดยส่วนใหญ่แบ่งประเภทของความยากจนออกเป็น 4 กลุ่ม ใหญ่ (Hulme et al. 2007 : 21) ได้แก่

1. กลุ่มไม่เคยยากจน (never poor)
2. กลุ่มยากจนเป็นครั้งคราว (transient poor/ sometimes poor) (กลุ่มที่เคยจนแต่สามารถออกจากความยากจนได้ (moving out of poverty))
3. กลุ่มที่เพิ่งเข้าสู่ความยากจน (moving into poverty)
4. กลุ่มยากจนถาวรหรือเรื้อรัง (always poor/ Chronic poor)

จากการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตความยากจนในประเทศกำลังพัฒนาเท่าที่มีอยู่ ทั้งหมด Baulch และ Hoddinott (2000 : 325) ระบุว่าจากการศึกษาทั้งหมด 10 ประเทศ โดยอาศัยการ วิเคราะห์ข้อมูลภาคตัดขวางตามเวลา (Panel data) ส่วนใหญ่แล้วพบว่าจำนวนของผู้ที่เผชิญ ปัญหาความยากจนแบบครั้งคราว หรือผู้ที่เข้าและออกจากความยากจนมีมากกว่าจำนวนของผู้ที่ อยู่ในความยากจนแบบเรื้อรัง การรวบรวมของ McKay และ Lawson (2002) ก็ระบุแนวโน้ม ดังกล่าว เช่นเดียวกัน

McCulloch และ Baulch (2000 : 140) ทำการศึกษาพลวัตความยากจนในประเทศ ปากีสถาน และรายงานผลว่าในแต่ละปีจะมีสัดส่วนคนจนประมาณร้อยละ 30 แต่สัดส่วนของผู้ที่ ออกจาก และเข้าสู่ความยากจนมีสูงกว่านั้น โดยคิดเป็นครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมด ขณะที่ผู้ที่ อยู่ในความ ยากจนเรื้อรัง มีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น แนวโน้มดังกล่าวได้รับการยืนยันเช่นกันจากผล การศึกษา ของ Justino และ Litchfield (2004) ที่ศึกษาพลวัตความยากจนในประเทศเวียดนาม พบว่า ผล จากการปรับโครงสร้างทางการค้าของประเทศ ทำให้สัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนมีแนวโน้มลดลง อย่างต่อเนื่องในช่วงระหว่างปี 1992 และ 1997 จากร้อยละ 60 เหลือเพียงร้อยละ 37 อย่างไรก็ตาม พบว่าสัดส่วนของผู้ที่เข้าสู่และออกจากความยากจนกลับมีอัตราที่สูงมากคิดเป็นประมาณร้อยละ 32 ของครัวเรือนทั้งหมด โดยร้อยละ 27 เป็นสัดส่วนครัวเรือนที่สามารถหลุดพ้นหรือออกจาก ความ ยากจนได้ ในขณะที่ร้อยละ 5 เป็นครัวเรือนที่เข้าสู่ความยากจน ส่วนร้อยละ 30 เป็น ครัวเรือน

ยากจนเรื้อรัง จากการทบทวนงานวิจัยล่าสุด โดย Dercon และ Shapiro (2007) ซึ่งรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตความยากจนของประเทศกำลังพัฒนาไว้ทั้งสิ้นประมาณ 15

ตารางที่ 5 ลักษณะพลวัตความยากจนของครัวเรือนจากตัวอย่างบางประเทศในภูมิภาคเอเชีย

ประเทศ	ปีที่ศึกษา	จนเรื้อรัง	จนครั้งคราว	จนครั้งคราวแบ่งเป็น		ไม่เคยจน	สัดส่วนคนจนครั้งคราว
				ออกจากความจน	เข้าสู่ความจน		
บังคลาเทศ	1987-2000	31.4	43.4	25.7	17.7	25.1	58
	1994-2001	11.7	30.6	18.7	11.9	57.8	72
	1994-2006	16.0	49.0	44.0	5.0	35.0	75
จีน	1985-1990	6.2	47.8	-	-	46.0	88
	1991-1995	9.6	22.5	15.3	7.2	67.8	70
อินเดีย	1970-1982	25.5	35.7	22.6	13.1	38.8	58
อินโดนีเซีย	1993-1997	7.8	19.0	7.4	11.6	73.2	71
ปากีสถาน	1986-1991	3.0	55.0	-	-	42.0	94
เวียดนาม	1992-1997	28.7	32.0	27.3	4.7	39.2	56

ที่มา : เอกสารเผยแพร่ชุดโครงการเฟ้ามองนโยบายเกษตรกรไทยโดยสถาบันคลังสมองแห่งชาติ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

โดยสรุปจากผลการศึกษาวิจัยหลายชิ้นพบว่า ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนของผู้ที่ออกและเข้าสู่ความยากจนหรือยากจนครั้งคราวสูงมากกว่าผู้ที่อยู่ในความยากจนเรื้อรัง

6.3 ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตความยากจน

6.3.1 ความยากจนเรื้อรัง (Chronic poverty) และความยากจนครั้งคราว (Transient poverty)

นอกเหนือจากการศึกษาถึงลักษณะและประเภทของพลวัตความยากจนแล้วสิ่งที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งที่จะต้องทำการศึกษาคือปัจจัยหรือสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตความยากจน ทำไมบางครัวเรือนถึงสามารถก้าวออกจากความยากจนได้ และบางครัวเรือนกลับเข้าสู่ความยากจนเมื่อเวลาผ่านไป ในขณะที่บางครัวเรือนยังคงอยู่ในความยากจนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้แต่ละประเภทของความยากจนก็มีปัจจัยหรือสาเหตุที่กำหนดแตกต่างกันออกไป (Baulch and

Hoddinott. 2000 ; McKay and Lawson. 2002 : 25) ซึ่งจะส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไข ปัญหาที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ประเภทของความยากจนยังขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ศึกษาด้วย ความ ยากจนเรื้อรังมักจะสะท้อนถึงความอดอยากหรือขาดแคลนสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพใน ระยะ ยาว ดังนั้น ปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุของความยากจนดังกล่าวจะเป็นผลมาจากการเคลื่อน ย้ายหรือ การเปลี่ยนรูปแบบทางเศรษฐกิจ (Economic mobility) และกระบวนการที่ทำให้ความ เป็นอยู่ของ ครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป (Changing livelihoods) ในทางกลับกัน ความยากจนแบบ ครั้งคราวจะ เกิดจากปัจจัยระยะสั้นหรือปัจจัยที่ไม่คาดคิด

Baulch และ Hoddinott (2000 : 142) ระบุว่าปัจจัยที่กำหนดพลวัตความยากจนของ ครัวเรือน ในระยะยาว ประกอบด้วย 4 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (1) การสะสมสินทรัพย์ (2) สินทรัพย์ เบื้องต้นที่ ถือครอง (3) การเปลี่ยนแปลงผลตอบแทนของสินทรัพย์ (4) ผลกระทบในระยะยาวจาก เหตุการณ์ ไม่คาดคิด (Shocks) โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดความยากจนเรื้อรังมักจะเกิดจากการถือครอง สินทรัพย์ ในระดับต่ำ ในขณะที่ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตความยากจนในระยะสั้นหรือความยากจน แบบครั้ง คราวส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องกับความเปราะบางของครัวเรือนหรือการที่ครัวเรือน ไม่มี ความสามารถในการแก้ไขและรับมือกับ Shocks และความเสียหายต่าง ๆ และส่งผลให้ไม่สามารถ ปรับ ระดับการบริโภคให้คงที่ได้ ในการศึกษาพลวัตความยากจนของครัวเรือนชนบทในประเทศ จีน Jalan และ Ravillion (2000 : 321) พบว่าลักษณะและองค์ประกอบของครัวเรือน การศึกษา และ ภาวะ สุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดความยากจนเรื้อรัง แต่ไม่มี ผลต่อ ความยากจนแบบครั้งคราวที่เกิดจากปัจจัย Shocks ต่าง ๆ และความผันผวนของรายได้ แบบเรื้อรังส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก (1) การขาดแคลนสินทรัพย์หรือมีสินทรัพย์ในระดับต่ำ เช่น ทุนมนุษย์ (การศึกษา) และทุนกายภาพ (ที่ดิน) (2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีประสิทธิผลต่ำ (3) สัดส่วนการพึ่งพิงในครัวเรือนสูง และ (4) ที่อยู่อาศัยอยู่ห่างไกลจากความเจริญหรือพื้นที่ แร้นแค้น ในขณะที่ ความยากจนแบบครั้งคราวมักเกิดจากการที่ครัวเรือนไม่สามารถรับมือกับ ผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากความผันผวนของปัจจัยต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน เช่น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงผลตอบแทนสินทรัพย์ หรือ ผลจากความเจ็บป่วยของสมาชิก ใน ครัวเรือนซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือน เป็นต้น

Dercon และ Shapiro (2007 : 321) ได้รวบรวมและทบทวนงานวิจัยเพื่อศึกษา เกี่ยวกับพลวัต ความยากจนบนฐานข้อมูล panel data ของประเทศกำลังพัฒนา จำนวน 30 ประเทศ พบว่าปัจจัย ที่ช่วยให้คนออกจากความยากจนจะเกี่ยวข้องกัสินทรัพย์ที่ครัวเรือนถือครอง อาทิ ที่ดิน ทุน มนุษย์ และ โครงสร้างพื้นฐาน ในขณะที่ปัจจัยที่ทำให้คนเข้าสู่ความยากจนส่วนใหญ่จะ เป็น ผลกระทบของ Shocks ที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษาแสดงว่า การออกจากความยากจนมีความสัมพันธ์กับสินทรัพย์ที่ถือครองเบื้องต้นและความสามารถในการสะสมสินทรัพย์ในระยะต่อมา ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการปรับเปลี่ยนรูปแบบชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือน อาทิเช่น การกระจายแหล่งที่มาของรายได้จากหลากหลายทางการเปลี่ยนอาชีพทำนา ไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น และการอพยพย้ายถิ่น ผลจากการศึกษาดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับรายงานของธนาคาร โลกประจำปี 2008 ที่วิเคราะห์ปัจจัยที่ช่วยให้คนออกจาก ความยากจน ประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ การสร้างความหลากหลายในการเพาะปลูก การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร และการอพยพย้ายถิ่น (World Bank. 2008 : 35) ในเอกสารที่นำเสนอนี้ ได้รวบรวมปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าและออกจากความ ยากจน โดยเลือกกรณีของประเทศกำลังพัฒนาที่มีช่วงระยะเวลาการศึกษาค่อนข้างยาว (มากกว่า 5 ปีขึ้นไป) เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ชัดเจนดังตารางที่ 6

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 6 ตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่อธิบายการเข้าออกจากความยากจนของครัวเรือนในประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศ	ปีที่ศึกษา	วิธีวิจัย	ปัจจัยที่มีผลต่อการออกจากความยากจน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าสู่ความยากจน
ชิลี	1968-1986	1. Ordered logit model 2. Probit regression model	1. จำนวนที่ดินถือครอง อายุหัวหน้าครัวเรือน ปีการศึกษาเฉลี่ยของ ผู้ทำงานในครัวเรือน การสะสมที่ดิน การถือครองปศุสัตว์ อัตรากារพึงพิง อายุหัวหน้าครัวเรือน การสะสมที่ดินและการถือครองปศุสัตว์	1. รายได้ต่อหัวปีที่เริ่มต้นศึกษา 2. การสูญเสียปศุสัตว์ 3. ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของ วงจรชีวิต (Life cycle) (อาทิ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ทำงาน อัตรารายได้สูง การ ทอดทิ้งจากสามี) 5. ปัจจัยที่เกิดจากวิกฤต และ ไม่คาดคิดมาก่อน (idiosyncratic)
บังกลาเทศ	1987-2000	1. Descriptive analysis 2. Panel data analysis 3. Qualitative method by using semi-structured interviews	2. ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับ โครงสร้าง สินทรัพย์ ครัวเรือน (Structural) (อาทิ การ สะสมสินทรัพย์ การใช้ พันธุ์ ข้าวใหม่ การทำ กิจกรรมในการดำรงชีพ แบบหลากหลาย การกระจายแหล่งที่มา ของรายได้ การเปลี่ยน ไปประกอบอาชีพ นอก เกษตร)	(อาทิ การเจ็บป่วย และอุบัติเหตุ-ภัยจากธรรมชาติ 6. อัตรารายได้สูง การเจ็บป่วย และ ค่าใช้จ่ายใน การดูแลสุขภาพ และ ภาวะแห้งแล้ง
อินเดีย	1970-1981	1. Probit regression model	3. การรู้หนังสือ การถือ ครองบ้าน การเพิ่มขึ้น ของที่ดินเพื่อ การเพาะ ปศุกร รายได้จากปศุ-สัตว์ และ โครงสร้าง พื้นฐาน	
อุกันดา	1980-2004	1. Stage-of-progress method (based on participatory	4. การกระจายแหล่งที่มา ของรายได้ การมีระบบ ขลประทาน การพัฒนา ที่ดิน	

ที่มา : Dercon และ Shapiro (2007 : 12)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีผลต่อการดำเนินชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ทำให้เกิดวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การเก็บถนอมอาหาร การสร้างบ้านอยู่อาศัยในลักษณะต่าง ๆ

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนมี ดังนี้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ภูมิประเทศภูมิอากาศ ฤดูกาล ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของผู้คน เช่น การสร้างบ้านเรือนของคนที่อยู่ในเขตหนาวมักจะสร้างเป็นตึกที่ปิดทึบป้องกันลมหนาว แต่การสร้างบ้านเรือนของคนที่อยู่ในเขตร้อนมักจะสร้างแบบเปิดโล่ง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดี เป็นต้น
2. สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ความเป็นอยู่ อาชีพ ความเชื่อ ศาสนา รวมถึงเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี
3. ค่านิยม เป็นเครื่องชี้แนวปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ให้แก่บุคคลเช่น ค่านิยมในการเป็นข้าราชการ ทำให้บุคคลพยายามประกอบอาชีพรับราชการ ความกตัญญูกตเวที ทำให้คนรู้จักตอบแทนบุญคุณพ่อแม่และผู้มีพระคุณ
4. ความเชื่อ คนเราเมื่อเชื่อในสิ่งใดย่อมจะประพฤติตามความเชื่อของตนเอง เช่น เชื่อว่ามีผีจริง และเป็นสิ่งชั่วร้ายก็จะกลัวผี เชื่อว่าคนยากจนเป็นเพราะผลกรรมในชาติปางก่อน ในชาตินี้จึงต้องก้มหน้ารับกรรมไม่ต่อสู้ดิ้นรน
5. กลุ่มสังคมที่ตกเป็นสมาชิก จะเป็นต้นแบบชักจูงให้บุคคลปฏิบัติตามแนวปฏิบัติที่กลุ่มคน ๆ นั้นยึดถือ เช่น ถ้าไม่แสดงตามนั้นจะไม่ได้รับการยอมรับ หรือไม่ได้รับประโยชน์ตามต้องการ กลุ่มสังคมที่จะมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรม เช่นกลุ่มเพื่อน เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชั้นเรียน

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับกระบวนการคิดของมนุษย์ซึ่งทำให้เกิดการค้นพบ การประดิษฐ์ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี ดังนี้

1. การค้นพบ เป็นการค้นพบสิ่งต่าง ๆ ที่ยังไม่รู้มาก่อน แม้ว่าจะมีอยู่มานานแล้วก็ตาม เช่นการค้นพบว่าโลกกลม การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ การค้นพบว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ เมื่อเกิดความรู้ใหม่ๆก็ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมระหว่างสังคมที่มีการติดต่อกัน ทั้งทางด้านวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ และขนบธรรมเนียมประเพณี

2. การประดิษฐ์ ได้แก่ การนำเอาความรู้และสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์มีอยู่มาทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น การประดิษฐ์นั้นอาจแบ่งเป็นการประดิษฐ์ทางวัตถุ เช่น การสร้างเครื่องบิน เครื่องปรับอากาศกับการประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัตถุ เช่นระบบการปกครองใหม่ ๆ ความเชื่อใหม่ ๆ พิธีกรรมใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้

การประดิษฐ์และการค้นพบนั้นสัมพันธ์กัน การประดิษฐ์ย่อมนำไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ และการค้นพบในสิ่งใหม่ ๆ ย่อมนำไปสู่การประดิษฐ์ ตัวอย่างเช่น การค้นพบแหล่งแก๊สธรรมชาติก็นำไปสู่การสร้างเครื่องยนต์ที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้อาศัยพลังงานความร้อนจากการเผาไหม้ของแก๊สการเปลี่ยนวิธีการปรุงอาหารจากการใช้เตาถ่าน ไปเป็นเตาแก๊สและเตาไฟฟ้าตามลำดับ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คน

3. การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่สังคมหนึ่ง สังคมนั้นอาจรับวัฒนธรรมบางลักษณะไว้ และไม่รับวัฒนธรรมบางลักษณะ สิ่งที่ได้รับไว้คือสิ่งที่จะเป็นประโยชน์และมีลักษณะเข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่มีอยู่ เช่น ชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานจะมีประเพณีกินเจ ซึ่งเป็นประเพณีที่รับมาจากวัฒนธรรมจีน การใช้เทคโนโลยีประเภทต่าง ๆ ซึ่งมาจากวัฒนธรรมตะวันตกเป็นต้น

การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครัวเรือนที่มีปัจจัยแตกต่างกันก็ยังคงมีปัญหาความพร้อมของแต่ละครัวเรือนแนวความคิดของผู้นำครอบครัวและสถานะของครัวเรือนที่จะเอื้อให้สามารถเปลี่ยนแปลงครอบครัวให้ดำรงชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพอสรุปได้ ดังนี้

จากผลการสรุปเหล่านี้จึงพอประเมินได้ว่าการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นต้นแบบในการพัฒนาการดำรงชีวิตของชาวนาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ต้องอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่ายด้วยกัน เช่น

1. ผู้นำครอบครัวจะต้องศึกษาเรียนรู้แนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าใจอย่างท่องแท้ลึกซึ้งพร้อมทั้งสามารถนำไปถ่ายทอดต่อทุกคนในครอบครัวและนำไปปฏิบัติจริงด้วยความรู้ความอดทน และมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จ

2. ผู้นำชุมชนจะต้องเลือกผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในหลักการอย่างเหมาะสม และแนะนำถ่ายทอดสู่ชาวบ้านทุกครัวเรือน

3. จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านการจัดการเงินทุนการทำนาให้ได้ผลมีการใช้วิธีการ เทคโนโลยี และการตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิตเกษตรในราคาที่ยุติธรรมแก่ชุมชน

4. หน่วยงานแหล่งทุนและเครือข่ายจะต้องเข้ามาช่วยในการลงทุน ระยะเวลาให้ลูกครัวเรือนสามารถเก็บตนเองได้ก่อนในระดับหนึ่งหน่วยงานที่สำคัญคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารจังหวัด สถาบันการพัฒนาเกษตรกรไทย เป็นต้น

5. หน่วยงานที่จะส่งเสริมให้ความรู้สร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ เช่น มหาวิทยาลัย ชุมชนแหล่งเรียนรู้มูลนิธิพัฒนา เป็นต้น

6. นโยบายของรัฐบาลแต่ละรัฐบาลมีผลต่อการดำรงชีพของชาวนาอย่างไรจะเห็นได้จาก การเดินขบวนเรียกร้องของชาวนา กับรัฐบาลแต่ละสมัย

ผลกระทบต่อเกษตรกรปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่

ปัญหาแรงงานอพยพ

1. การว่างงานในเมือง
2. ปัญหาชุมชนแออัด ทำให้ปัญหาคุณภาพชีวิตของคนในเมืองต่ำลง
3. ปัญหาอาชญากรรม ชุมชนแออัดเป็นแหล่งมั่วสุมของผู้ละเมิดกฎหมาย
4. ปัญหาการกระจายบริการทางสังคม ทำให้รัฐบาลหันมาให้ความสนใจกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนในเมืองมากกว่าชนบท
5. ปัญหาสังคมเรื่องโสเภณีในเขตเมือง การกระจายรายได้ของประเทศไม่ยุติธรรม ความแตกต่างรายได้ระหว่างเมืองกับชนบท ประกอบกับความรู้ที่น้อยจึงหันมาประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ

ปัจจัยดึงดูด (Pull factor) มีอย่างน้อย 2 ประเภท ได้แก่

1. การกระจุกตัวของโรงงานในเมือง ในระหว่างปี 2540 - 2514 รัฐบาลยังมีนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมทางภูมิภาคที่เด่นชัด ฉะนั้น โรงงานต่าง ๆ จึงมักจะกระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงทั้งนี้เพราะกรุงเทพ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านสาธารณูปโภค อีกทั้งเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ เป็นการดึงดูดให้แรงงานอพยพเข้ามามากขึ้น

2. อัตราค่าจ้างในเมืองสูงกว่าในชนบท แรงงานมีพฤติกรรมที่จะย้ายจากแหล่งที่มีค่าจ้างต่ำไปยังแหล่งที่มีค่าจ้างสูงทำให้เกิดแรงจูงใจในการดึงดูดแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง

ปัจจัยหลักค้ำให้ชาวนาอพยพเข้าไปใช้แรงงานในเมืองประกอบด้วยอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1. ความยากจนในชนบท อันเกิดจากกลยุทธ์การพัฒนาการเจริญเติบโตแบบไม่สมดุลที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และมีได้พัฒนาภาคเกษตรกรรมเท่าที่ควร
2. การว่างงานตามฤดูกาลภาคเกษตรกรรมทำให้เกษตรกรและแรงงานในชนบทสามารถออกมาจากชนบทเพื่อมาหารายได้นอกภาคเกษตรอันเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว
3. การมีแรงงานส่วนเกินในชนบท ในชนบทจะมีแรงงานอยู่เหลือเพื่อซึ่งจะมีแรงงานบางส่วนที่มีผลผลิตค่อนข้างต่ำ แต่ก็ยังได้ผลตอบแทนสูงพอสมควร

การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง

ในหัวข้อนี้จะครอบคลุมเรื่อง ปัจจัยดึงดูดและผลักดันให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง และผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของการโยกย้ายแรงงานดังกล่าว

มีปัจจัยดึงดูดและผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายจากชนบทสู่เมือง

สาระสำคัญปัจจัยดึงดูดและผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายจากชนบทสู่เมือง ได้แก่ การกระจุกตัวของโรงงานในเมืองและอัตราค่าจ้างที่สูง ปัจจัยผลักดันให้เกษตรกรอพยพเข้าสู่ชนบท ได้แก่ ความยากจน การว่างงานตามฤดูกาล และการมีแรงงานส่วนเกินในชนบท การหลั่งไหลของแรงงานชนบทเข้าสู่เมืองสามารถเห็นได้อยู่ตลอดเวลา จะเข้ามาทำงานในเมืองในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ แรงงานที่อพยพมักเป็นแรงงานชายและหญิงที่มีอายุน้อยและยังโสด

5.1 ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความสำเร็จในการใช้รูปแบบการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
กับแปรรูปการ วิจัยรูปแบบการ พัฒนา การดำเนินชีวิตของเกษตรกร อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย

ตัวแปรที่ได้มาโดยการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพได้ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการนำรูปแบบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับเกษตรกรในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ในการดำเนินชีวิต ได้สังเคราะห์และวิเคราะห์จนได้เหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ตัวแปรอิสระซึ่งจะนำมาศึกษาต่อไป

3. ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีพกับภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องที่สำคัญคือเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนไทยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง มีความขยันหมั่นเพียร

ในการประกอบสัมมาชีพรู้จักใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักประมาณตน

19 ก.ค. 2517 พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐานคือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัด ระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญที่สูงขึ้นตามลำดับ การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2551 : 32) กล่าวไว้ในหนังสือ เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 ว่า การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ ความพอประมาณหมายถึง ความพอดีที่ไม่มากและไม่น้อยเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผลหมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้และคุณธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึงความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่าง ๆ อาทิ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร การต่อสู้ประโยชน์ส่วนรวม และการแบ่งปัน ฯลฯ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา

3.2 แนวคิด ความหมายของความรู้ ความเข้าใจ

3.2.1 มีผู้ให้ความหมายของความรู้หลายด้านดังต่อไปนี้

อักษร สวัสดิ์ (2542 : 26) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ผู้เรียนรู้ที่เพียงแต่เกิดความจำได้โดยอาจจะเป็นการนึกได้หรือจากการ ได้เห็น ได้ยิน จดจำ เป็นความรู้ในขั้นต้น ความรู้ในการจดจำเรื่องราวเกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์และวิธีแก้ปัญหา ส่วนความเข้าใจอาจแสดงออกมาในรูปของทักษะการแปลความการให้ความหมายในรูปของความคิดเห็นและยังรวมถึงความสามารถในการ คาดคะเน หรือการคาดหมายว่าจะเกิด

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547 : 85) ได้ให้ความหมายว่าความรู้เป็นผลที่ได้มาจากการเรียนรู้เกิดจากความรู้อย่างเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ เป็นความสามารถในการระลึกรู้ในสิ่งที่เรียนรู้มาแล้ว ความรู้ในการพัฒนาในการแสวงหาความรู้โดยการอ่าน ฟังและการคิด

ธนพล สมัครการ (2550 : 9) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้ว่าเป็นการได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆและมีความจำได้ อาจมาจากประสบการณ์หรือทัศนคติที่เคยได้รับรู้มา ได้เรียนมาเกี่ยวกับวิธีการและลักษณะของสิ่งต่าง ๆ นั้น

ดาเวน และ พรุสเช็ค Daven and Prusak (1998 : 2) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความรู้กรอบของการประสานระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความรอบรู้และความรู้อย่างแท้จริง เป็นการผสมผสานประสบการณ์ ความรู้ สารสนเทศใหม่ๆ มาประยุกต์ ผสมผสานให้เข้าให้กัน ได้ รวมถึงความรู้ที่สั่งสมจากการทำงาน การปฏิบัติงาน

ดริคเกอร์ (Drucker. 2007 : 451) ได้ให้คำจำกัดความว่าความรู้คือความสามารถที่นำทรัพยากรของแต่ละบุคคลหรือองค์กร นำหลักและเหตุผลมากำหนดยุทธศาสตร์ในการแข่งขันให้เกิดชัยชนะ

“ ความเข้าใจ ” มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า ความเข้าใจคือความสามารถที่ประมวลผลจนได้ข้อสรุปเป็นความเข้าใจในสิ่งที่รับรู้มา เข้าใจความหมายของเหตุและผลของสิ่งที่รับรู้มา

3.2.2 การวัดความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

การวัดความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในด้านความสามารถจำได้ระลึกได้ เข้าใจวิธีการ การดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากประสบการณ์ที่เคยเรียนรู้ หรือเคยรู้เห็น และได้เคยปฏิบัติมาก่อน ตามความรู้ความจำ ความเข้าใจ

การวัด ความรู้ ความเข้าใจ ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีเกณฑ์การวัดจากปัจจัยที่จะทำให้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ประสบความสำเร็จต้องวัดจาก

1. วัดจากการได้เรียนรู้ หรือประสบการณ์ที่ผ่านมาของเกษตรกรในระดับความรู้ความเข้าใจของเกษตรกร
2. การวัดความเข้าใจและ โอกาสที่จะเรียนรู้ได้ในอนาคตต่อไปกับการดำเนินชีวิตอย่างมีภูมิคุ้มกัน
3. วัดการ ได้รับความรู้ความเข้าใจการใช้ความรู้และเหตุผลไม่กระทำด้วยอารมณ์ความรู้สึก

4. วัดความรู้ความเข้าใจในเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม

5. วัดความรู้ด้าน การสร้างรากฐานที่มั่นคง

6. วัดความรู้ด้านการนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้อย่างเหมาะสม และให้ประโยชน์สูงสุด

3.2.3 เครื่องมือในการใช้วัดความรู้ ความเข้าใจมีหลายชนิด แต่ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ การวัด (Test) โดยใช้การตอบแบบสอบถาม โดยใช้แบบสอบถาม 2 ลักษณะคือ

1) การตอบแบบสอบถามด้วยปากเปล่า เป็นการตอบคำถามด้วยวาจาหรือการพูดระหว่างผู้ทำการสอบถามกับผู้ถูกสอบถามโดยตรง

2) การตอบแบบสอบถาม เป็นข้อเขียนซึ่งแบ่งเป็น 2 แบบ คือแบบความเรียง เป็นแบบสอบถามที่ต้องการให้ผู้ตอบเขียนบรรยายอธิบายหรือวิจารณ์ เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความรู้ในหลักทฤษฎี เศรษฐกิจพอเพียงและแบบคำถามที่จัดคำตอบเป็นข้อสอบถาม โดยให้ผู้ถูกสอบถามได้มีโอกาสพิจารณาเปรียบเทียบตัดสินข้อความรายละเอียดต่างๆ ซึ่งใช้หลัก 4 แบบ คือ แบบถูก ผิด แบบเติมคำ แบบจับคู่ และแบบเลือกคำตอบ

สรุปการวัดความรู้ความเข้าใจได้ให้ความหมายรวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริง เหตุการณ์ เรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆจากประสบการณ์จากการได้อ่าน ได้ฟังได้รับการอบรมซึ่งบุคคลสามารถแสดงออก สามารถวัดและสังเกตได้

3.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจของเกษตรกรในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเวศ วะสี (2544 : 4-5) กล่าวไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขายไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น สิ่งเหล่านี้หลายคนคิดเอาเองและกลัวไปเองทั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกล

ณัฐภูมิ สูดแก้ว และคณะ (2555 : 10) ได้วิจัยการทำเกษตรกรรมใหม่ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง งานวิจัย “เกษตรประณีต 1 ไร่ พึ่งตนเอง” ได้ศึกษารูปแบบเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อการพึ่งตนเองรูปแบบเกษตรกรรม ตามหลักเกษตรธรรมชาติการทำเกษตรบนพื้นฐานของการสร้างความสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่โดยใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก

เกษตรผสมผสาน โดยใช้การทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ทางเกษตรที่มีอยู่เดิมเพิ่มช่องทางให้มากกว่าเดิม ตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปอาจเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชหลายชนิด เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์

วนเกษตร เป็นการทำเกษตร โดยคำนึงถึงระบบนิเวศน์ของป่าเป็นสำคัญ ไม่ทำลาย
ความเป็นป่าทำเกษตรระบบป่าไม้ร่วมกับการทำปศุสัตว์ ป่าไม้ร่วมกับการประมง

เกษตรอินทรีย์ เป็นการทำเกษตรที่ไม่ทำสารเคมีสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี
ยากำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนต่างๆเน้นสร้างธาตุอาหารแก่พืชโดยใช้ปุ๋ยที่มาจากธรรมชาติ

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการทำเกษตรตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ตามคำริของสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเพื่อนำไปสู่ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

4. ปัจจัยด้านเจตคติต่อการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านเจตคติต่อการใช้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

งามตา วนิทานนท์ (2531 : 125) ให้ความหมายของเจตคติว่า คือ จิตลักษณะ
ประเภทหนึ่งของมนุษย์ ที่เกิดจากความรู้ความคิดเชิงประเมินค่าเกี่ยวกับบุคคล ทำให้มีความรู้สำนึก
คิดโน้มเอียงไปในทางชอบมากชอบน้อยต่อสิ่งต่าง ๆ หรือจะกล่าวได้ว่าทัศนคติเป็นความเห็นของ
บุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบหรือการที่จะแสดงการให้การสนับสนุนหรือ
ขัดขวาง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520 : 125) ได้ให้ความหมายของเจตคติว่าเป็นลักษณะ
ประเภทหนึ่งของบุคคลอยู่ในรูปของความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งและประเมินค่า
ของบุคคลของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น

วิรัตน์ ปานสิลา (2555 : 70) ให้ความเห็นว่า เจตคติเป็นสิ่งที่นักจิตวิทยาสังคม
คิดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมืออธิบายพฤติกรรมมนุษย์แต่ละบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อ ผลความรู้
ความเข้าใจ ต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ และเป็นความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ

สรุปได้ว่า เจตคติต่อพฤติกรรมการทำงานหมายถึง ความรู้สึกพอใจหรือไม่ต่อการทำงาน
เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยหรือประเมินพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำ มีพฤติกรรมความเห็น
ความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ

เจตคติต่อการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร
หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นเกษตรกรมีความคิดเห็นหรือรู้สึก ต่อการใช้หลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

4.2 การวัดปัจจัยด้านเจตคติต่อการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ชญญา ลีศัตรูพ่าย และคณะ (2552 : 237) ได้สร้างแบบวัดเจตคติต่อพฤติกรรม
ทำงาน ของเจ้าหน้าที่เทศกิจสังกัดกรุงเทพมหานครได้ใช้ระบบบริหารในหลักธรรมมาภิบาลการวัด

เจตคติต่อพฤติกรรมการทำงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจในด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือ ด้านความคิดด้านความรู้สึก และด้านความพร้อมที่จะกระทำ การจัดข้อคำถามแบบมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่

มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

วิรัตน์ ปานสิลา (2555 : 239) ได้ใช้แบบวัดเจตคติต่อสภาพการทำงาน เพื่อวัดเจตคติต่อการทำงานสาธารณสุขในกลุ่มบุคลากรสาธารณสุข โดยใช้แบบสอบถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ในการวัดปัจจัยเจตคติของการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้หลักการสร้างแบบสอบถามแบบมาตรฐานตรวจสอบเจตคติของเกษตรกร เพื่อวัดค่า ความชอบ ไม่ชอบ 5 ระดับ ด้วยกัน มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

การวัดปัจจัยด้านเจตคติต่อการดำเนินชีวิตของเกษตรกรพอสรุปได้หลายด้าน

1. ด้านความคิดที่ต้องการอยากจะเป็นชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีเหตุผล และคลอบคลุมทุกด้าน
2. การวัดเจตคติที่มีความรู้สึกต่อการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง
3. ด้านการได้รับความรู้ประสบการณ์ในการใช้ชีวิตแบบพอเพียง
4. ด้านความคิดในเหตุและผลของผลลัพธ์ ผลกระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัว

4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับปัจจัยด้านเจตคติต่อการดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ชัยญา ลีศรีตรุพ่าย และคณะ (2552 : 237) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานของเจ้าหน้าที่ เทศกิจสังกัดกรุงเทพมหานครภายใต้หลักบริหารจัดการแนวใหม่ตามหลักธรรมาภิบาลผลการวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีการวัดผล

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2540 : 423) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและปฏิบัติทางพุทธกับการปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต ได้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติที่ดีต่องานอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลในการทำงาน

สรุปผลจากการวิจัยได้ประมวลความคิดเห็นของเกษตรกรต่อเจตคติในการรับรู้การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของเกษตรกรในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

4.4 ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน คือ การที่ผู้นำชุมชนได้ให้การสนับสนุนแนะนำ ชี้แนะ และส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการให้ความร่วมมือ เสนอแนะด้านต่างๆ ให้เกิดความสะดวกรวดเร็วมั่นคง

4.4.1 แนวคิดผู้นำชุมชน ได้มีผู้ให้คำจำกัดความถึงผู้นำไว้หลากหลาย

นิตย สัมมาพันธ์ (2546 : 31) ได้ให้ความหมาย “ผู้นำ” และ “สภาวะผู้นำ” ไว้หลายด้าน “ภาวะผู้นำคือพลังชนิดหนึ่งที่สามารถส่งแรงกระทำกันก่อให้เกิดความขับเคลื่อนกลุ่มคนและระบบองค์กร ไปสู่การบรรลุเป้าประสงค์”

ลักษณะเด่นของผู้นำ หมายถึง คุณภาพภายในตัวหรือคุณลักษณะ (Ehasaetesisties) ของแต่ละบุคคลได้แก่

1. คุณลักษณะทางกายภาพ คือ ความสูง น้ำหนัก รูปร่าง หน้าตา และพลังงาน เป็นต้น
2. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personal chasaetesisties) เช่น ลักษณะข่ม ความเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว หรือความมีความคิดริเริ่มอยู่เสมอ
3. ทักษะและความสามารถ (Skills and abilities) เช่น สติปัญญา ความสามารถทางเทคนิค
4. ลักษณะเด่นทางสังคม (Social factor) คนเข้าสังคมเก่ง มีสถานะภาพสูงทางเศรษฐกิจและสังคมยังได้ให้คำจำกัดความ ลักษณะผู้นำ
  - 4.1 พุดเก่ง ฟังเก่ง
  - 4.2 เก่งคน มีมนุษยสัมพันธ์ดี
  - 4.3 มีความต้องการหรือมีแรงจูงใจใฝ่ความก้าวหน้า
  - 4.4 มีพลังต้านทานต่อความกดดัน
  - 4.5 มีความอดทนต่อความไม่แน่นอน
  - 4.6 มีพลังงานสูง
  - 4.7 มีความคิดสร้างสรรค์

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2551 : 43) ได้ให้คำจำกัดความลักษณะของผู้นำ (Leadertart) 10 ข้อดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self - confidence)
2. การสร้างความไว้วางใจได้ (Trustworthiness)
3. เป็นคนกล้าแสดงออกต่อบุคคลอื่น (Extraversion)
4. มีลักษณะเด่น (Dominant)
5. การเป็นคนที่ต้องมีการแสดงออกที่เหมาะสม (Assertiveness)
6. มีความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional stability)
7. มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm)

7. มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm)
8. มีอารมณ์ขัน (Sense humor)
9. ความเป็นคนอบอุ่นหรือมีความเอื้ออาทร (Warmth)
10. มีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด (High tolerance for tension)
11. การรู้จักตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน (Self – awareness and self - objectivity)
12. ความนอบน้อมถ่อมตน (Humility)

สัญญา เคนาภูมิ (2555 : 173) ได้ให้ความหมายของผู้นำคือ บุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลให้คนอื่นทำงานในระดับต่าง ๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (Mefarland. 1979 : 214-215)

ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถในการชักจูงให้คนอื่นทำงานให้เสร็จตามต้องการ (Hure. 1978 : 227)

ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลสูงสุดในกลุ่มและเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติภาระหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำที่รับมอบหมายบุคคลอื่น ในกลุ่มที่เหลือก็คือผู้ตาม แม้จะเป็นหัวหน้ากลุ่มย่อยหรือผู้ช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆก็ตาม (Yukk. 1989 : 3-4)

ผู้นำคือบุคคลที่มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งหรือการยกย่องขึ้นเป็นกลุ่มเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะและช่วยเหลือให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

คุณสมบัติของผู้นำ

คุณสมบัติของผู้นำควรมีลักษณะใน 9 ด้าน คือ

1. ความรู้ (Knowledge) ผู้นำต้องเป็นผู้รอบรู้ ฐานะในหน้าที่ดี
2. ความริเริ่ม (Inclartive) มีความกระตือรือร้นมีความคิดที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ด้วยตนเอง
3. มีความกล้าหาญและความเด็ดขาด (Cowage and firm ness) ผู้นำที่ดีต้องไม่กลัวต่ออันตราย ความยากลำบาก มีความกล้าหาญเด็ดขาด กล้าได้กล้าเสีย
4. การมีมนุษยสัมพันธ์ (Human relations) ผู้นำที่ดีต้องเข้าใจการประสานงานร่วมงานกับทุกฝ่าย
5. มีความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (Fairness and Honesty) ผู้นำที่ดีต้องอาศัยหลักของความถูกต้องซื่อตรง มีคุณธรรม
6. มีความอดทน (Patience) ผลักดันงานให้ไปสู่เป้าหมาย

7. มีความตื่นตัวแต่ไม่ตื่นตูม (Alcester) มีความลับไว กระจับกระจาง สุขุม รอบคอบไม่ประมาท ควบคุมตัวเองได้ดี

8. มีความภักดี (Loyalty) ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความภักดีต่อองค์กรต่อหมู่คณะ

9. มีความสงบเสถียรไม่ถือตัว (Modesty) ผู้นำที่ดีต้องไม่เย่อหยิ่ง ยโส อวดตน ข่มท่าน มีความรักใคร่ นับถือ

Jim Colling & Peter F. Dsueker (วีรวัช มาฆะศิริรานนท์) แปล (2556 : 9)

จิมได้กล่าวไว้ว่า ‘ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ แตกต่างจากผู้นำทั่วไปตรงที่ มีความฉลาดในทางอารมณ์ ซึ่งประกอบด้วยทักษะ 5 ประการ’

1. การรู้จักตนเอง (Self - awareness) การรู้จักแข็ง จุดค้อย กำนินยม แรงขับเคลื่อนและผลกระทบต่อผู้อื่น

2. การควบคุมตัวเอง (Self - regulation) การรู้จักควบคุมหรือปรับเปลี่ยนอารมณ์ แรงกระตุ้น ที่เป็นปัญหาองรับความเปลี่ยนแปลง

3. การมีแรงจูงใจ (Motivation) มีความปรารถนามุ่งมั่นกระทำให้สำเร็จ

4. มีความใส่ใจผู้อื่น (Empathy) มีความเข้าใจในพื้นฐานอารมณ์ของผู้อื่น

5. การมีทักษะทางสังคม (Social Skill) การผูกมิตรกับผู้อื่น ชักจูงให้เข้าเดิน

ในทิศที่เราต้องการ

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2551 : 13) ได้กล่าวว่า “ทฤษฎีผู้นำและอิทธิพลของภาวะผู้นำ” เป็นข้อสมมุติส่วนบุคคลเกี่ยวกับคุณลักษณะ (Traits) และความสามารถ (Abilities) ซึ่งเป็นลักษณะของผู้นำองค์กรในความคิดเห็น มีการพัฒนาผ่านกระบวนการสังสมทางสังคม และประสบการณ์ในอดีต ที่เกิดขึ้นในตัวผู้นำ ซึ่งเก็บไว้ในความทรงจำ และเกิดเป็นสิ่งกระตุ้น การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มกับบุคคล ซึ่งอยู่ในตำแหน่งภาวะผู้นำ

สรุปการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน เป็นผู้มีควมสำคัญในการสนับสนุน ซึ่งนะให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนและให้ความร่วมมือในการที่จะมีส่วนร่วมอย่างมากในการสนับสนุน เกษตรกรในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.5 การวัดปัจจัยสนับสนุนจากผู้นำชุมชน

การวัดภาวะผู้นำชุมชน ด้วยการประเมินตนเองของภาวะผู้นำ (Leadership Self - assessment) (DuBsin. 2007 : 290) วิธีที่ผู้นำจูงใจผู้อื่น ด้วยแบบสอบถามแบบสเกลคะแนนจากมากไปน้อย เช่น เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Agree rfsonghy) เห็นด้วย (Agree) เฉยๆ (Neutral) ไม่เห็นด้วย (Disagree) ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Disagree Strongly) การวัดปัจจัยการสนับสนุนจากผู้นำชุมชนมีดังนี้

2. วัดจาก การ ได้รับคำยืนยันรับปาก สัญญาในการให้การสนับสนุน
การดำเนินงาน

3. ผู้นำชุมชน ได้ให้ความร่วมมืออย่างน้อยเพียงใด

4. การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชน

การวัดปัจจัยการสนับสนุนสามารถใช้เครื่องมือในการประเมินเป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านการสอบถามจากชุมชน จากผู้เกี่ยวข้องและจากครอบครัวเกษตรกรเอง
โดยใช้แบบสอบถามเป็นคำถามปลายเปิด โดยผู้วิจัยได้ทำการสอบถามเกษตรกรตามหัวข้อที่ได้ตั้ง
ไว้แล้ว

2. ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามแบบมีคำตอบเฉพาะ โดยมีค่าการวัด 5 ระดับด้วยกัน
มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

4.6 งานวิจัยที่เกี่ยวกับปัจจัยด้านการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2555 : 10) ได้ให้คุณลักษณะของผู้นำต่อชุมชน สังคม และ
องค์กรว่า ผู้นำ (Leader) เป็นบุคคลที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จและก้าวหน้า ผู้นำมีบทบาท
แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา หรือผู้นำซึ่งเป็นบุคคลซึ่งก่อให้เกิดความ
มั่นคงและช่วยเหลือสังคม ชุมชน และบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของงาน โครงการต่าง ๆ

ผู้นำยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการชักนำผู้ตามให้ใช้ความสามารถในการ
ทำงานของกลุ่มให้ประสพผลสำเร็จ ดังนั้นผู้นำชุมชนจึงมีส่วนสำคัญในการเป็นผู้นำที่ดึงดูดใจให้
ผู้ตามทำตาม มีอิทธิพลให้เกิดแรงผลักดัน ด้านวิสัยทัศน์เพิ่มความผูกพันให้กับผู้ตาม เพิ่มความ
พยายามของผู้ตาม เพิ่มคุณภาพและเพิ่มผลผลิต

ผู้นำชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการผลักดันการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544 : 220) ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นผู้นำ (Leadership)
หมายถึง การที่บุคคลมีอิทธิพลต่อกลุ่ม และสามารถนำกลุ่มปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
ขององค์กร

ความเป็นผู้นำมี 2 รูปแบบ

1. ความเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leadership) เป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการเลือกตั้งให้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่อย่างเป็นทางการขององค์กร

2. ความเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal Leadership) เป็นบุคคลที่มี
อิทธิพล ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีทักษะหรือความชำนาญเฉพาะด้านที่สามารถที่จะตอบสนองความ
ต้องการของบุคคลอื่น ได้

จากการศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับความเป็นผู้นำพบว่าประกอบด้วยทักษะที่หลากหลาย ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

1. ทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait theory) และทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral Leadership theory)

2. ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงสถานการณ์

3. ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงคุณลักษณะ

4. ความเป็นผู้นำแบบใหม่

4.1 ทฤษฎีความเป็นผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ

4.2 ทฤษฎีการเป็นผู้นำเชิงปฏิบัติ

4.3 ความเป็นผู้นำที่มีทีมงานบริหารตนเอง

วิเชียร วิทย์อุดม (2554 : 12-1) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกิจกรรมของการที่จะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามตามในการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนด

จากนิยามของคำว่าภาวะผู้นำนี้ คือผู้นำบุคคลที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มและสามารถนำกลุ่มปฏิบัติงานต่างๆเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

5. ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ

5.1 แนวคิดปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ

ในการช่วยรณรงค์ส่งเสริมให้เกษตรกรในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและอาชีพ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 นี้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนและเป็นแผนการพัฒนาจากล่างขึ้นบน ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศโดยยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” กำหนดวัตถุประสงค์หลัก

1. ฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ และมีภูมิคุ้มกันที่ดีมีภาคการเงินที่เข้มแข็งและให้เศรษฐกิจระดับฐานรากมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

2. เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกภาคส่วน

3. เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพโอกาสของคนไทยในการพึ่งตนเอง ลดสัดส่วนคนยากจนของประเทศให้อยู่ในระดับที่ไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากรใน พ.ศ. 2549

4. จัดการให้ภาคเกษตรขยายตัวเฉลี่ยประมาณร้อยละ 2.0 ต่อปี

5. พัฒนาคุณภาพคนให้สามารถแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชาชน และสร้างความปลอดภัยทางชีวิตและทรัพย์สิน ให้มีการฟื้นฟูรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และ 10 ได้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

ดังนั้นภาครัฐจึงเป็นผู้กำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนการร่วมมือในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.2 การวัดและประเมินการสนับสนุนจากภาครัฐ

ในการสนับสนุนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับเกษตรกรในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

การวัดและประเมินการสนับสนุนจากภาครัฐ

1. วัดจากการมีนโยบาย สนับสนุนการปฏิบัติการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ว่ามีนโยบายสนับสนุนมากน้อยเพียงใด ภาครัฐจัดสรรงบประมาณ หรือออกนโยบายให้หน่วยงานรัฐให้การสนับสนุนอย่างเข้มแข็งเพียงใด

2. ภาครัฐได้จัดให้หน่วยงานภาครัฐเช่นกระทรวงเกษตรกร กระทรวงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดบุคลากรมาส่งเสริมและมีงบประมาณให้การสนับสนุน

3. ภาครัฐได้จัดและประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างกระแสการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนจากภาครัฐ

รายงานกิจการประจำปี 2555 ช.ก.ส (1 เมษายน 2555-3 มีนาคม 2556) ซึ่งเป็นสถาบันการเงินของรัฐให้การสนับสนุนเกษตรกร โดยดำเนินโครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยที่มีหนี้กับสถาบันการเงินของรัฐ โดยพักชำระต้นทุน เงินกู้และดอกเบี้ย ที่เกิดขึ้นเป็นระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2554 ถึง 30 กันยายน 2557 พร้อมกับได้จัดทำโครงการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพให้มีความเข้มแข็งและมีรายได้มั่นคงภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

โครงการรับจำนำข้าวเปลือกมีการผลิต 2555/2556 ช.ก.ส ได้ทำสัญญาและจ่ายเงินกู้แก่เกษตรกร 1,757,121 ราย ปริมาณข้าวเปลือก 11.45 ล้านตันจำนวนเงิน 184,407 ล้านบาท

ช.ก.ส ให้ความสำคัญกับการออมเงินภาคประชาชนเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันระดับครัวเรือน ดำเนินโครงการประกันภัยพืชผลเป็นการลดความเสี่ยงมกรทำการเกษตร และ

ให้ความช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติและภัยพิบัติ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-10 ได้เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางพัฒนาประเทศ ดังนั้นงบประมาณภาครัฐจึงเพิ่มสัดส่วนการลงทุนกับภาคเกษตร การพัฒนาการเกษตรการอนุรักษ์ธรรมชาติจัดการแหล่งน้ำเพิ่มสำหรับการเพาะปลูก ทำนโยบายประกันราคาข้าวให้เกษตรกรได้รับรายได้ที่คุ้มค่าแก่การทำเกษตร ส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสานตามหลักทฤษฎีใหม่มีการเผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชากร ภาครัฐบาลจึงต้องเป็นผู้นำในการส่งเสริมในการสนับสนุนให้โครงการพัฒนาชีวิตการดำเนินชีวิตของประชาชนให้ประสบผลสำเร็จตามนโยบายที่วางไว้

ประเวศ วะสี (2544 : 22) ได้กล่าวถึงการพัฒนาจากรากฐานของชุมชนจนถึงระดับชาติเป็นการพัฒนาคำนึงถึงความมีเหตุผลความพอประมาณและมีภูมิคุ้มกัน โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นฐานเป็นแนวคิดที่ภาครัฐได้กำหนดเป้าหมาย การพัฒนาประเทศที่ใช้ผลผลิตมวลรวมชาติ (Gross National Happiness : GHN) แทนเป้าหมายที่ใช้ผลผลิตมวลรวมรวมชาติ (Gross National Product : GNP) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมชาติ (Gross Domertie Product : GDP)

จะเห็นว่าภาครัฐมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.4 ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภาคเอกชน

5.4.1 แนวคิดด้านการสนับสนุนจากภาคเอกชน

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้มองเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเชื่อมโยงหลายสิ่งหลายอย่างเข้าด้วยกันเพื่อให้มีความสมดุล ไม่ต้องประสบกับวิกฤติ ภาคเอกชนได้ให้การสนับสนุน โครงการเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรได้ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงหลายด้าน

ปัจจัยที่เอกชนได้สนับสนุนการเกษตร เช่น การรับซื้อผลิตผลชาวนา ด้วยความยุติธรรม ภาคเอกชนได้จัดหน่วยส่งเสริมการเกษตรเช่น บริษัทซีพี ได้ส่งเสริมการพัฒนาพันธ์พืชพันธ์สัตว์ การให้ความรู้เทคนิคสมัยใหม่แก่เกษตรกร สถาบันการเงินเช่น ธนาคาร ได้ให้สินเชื่อเกษตรกรในการส่งเสริมการทำเกษตร ภาคเอกชนท้องถิ่นให้การสนับสนุนความรู้และเงินทุน

ณัฐภูมิ สูดแก้ว และคณะ (2554 : 32) “การหันหลังให้กับเกษตรแผนใหม่ กลับมาทำเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองเกษตรจำนวนหนึ่งต่างตระหนักเห็น หันกลับไปทำการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง จนประสบความสำเร็จสามารถพึ่งพาตนเองปลดหนี้สินและหลายรายยังสร้างฐานะได้มาก เกษตรกรเป็นผู้บุกเบิกและพัฒนาารูปแบบเกษตรแบบพึ่งพาตนเองแบบพอผาย พอมาหา

อยู่ สุพรรณบุรี พ่อเชียง ไทยดี พ่อชาติ นาระแสง พ่อคำเคื่อง ภาษี เป็นต้น ได้เป็นผู้บรรยายวิธีทำ เกษตรแบบพึ่งพาตนเอง และแนะนำความรู้ในการทำการเกษตรกับหนังสืองานวิจัยเศรษฐกิจ พอเพียง เกษตรประณีต 1 'ไร่ พึ่งตนเอง"

เสรี พงศ์พิศ (2542 : 10) ได้เขียนหนังสือเรื่องอินแปลงตัวอย่างเกษตรยั่งยืน เพื่อให้มีกินตลอดชีวิต “จากนโยบายของรัฐบาลที่ทำให้ทุกคนเชื่อว่า พรุ้งนี้รวย จากความเชื่อที่ว่า ถ้าหากมีเงินปัญหาอะไรก็แก้ได้ คนจำนวนมากยังคิดว่าเอาเงินนำหน้า ปัญญาตามหลัง ”

อินแปลง เป็นหมู่บ้านในอำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร ตัวอย่างของความ พยายามที่จะพึ่งพาตนเองพึ่งทุนตนเอง ใช้ความฉลาดในการค้นหาคุณค่าของสิ่งต่างๆรอบตัว เอาจุมิ ปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทางชีวภาพ พืชพรรณธัญญาหาร เครื่องยา อินแปลง ได้กระจายออกไปตาม ตำบล อำเภอต่าง ๆ แบ่งเป็นกลุ่มตามพื้นที่ จัดให้มีสภาอินแปลง มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน ในด้านต่าง ๆ มีความสามัคคี ภูมิใจให้เป็นหนึ่ง จัดให้เครือข่ายสร้างเศรษฐกิจชุมชน อินแปลง ถือเป็นชุมชนตัวอย่างที่สร้างเครือข่ายในการพึ่งพาตนเองและได้เป็นแบบอย่างกับเกษตรกรใน ด้านความคิดการจัดการ กิจการชุมชน

รายงานประจำปี 2556 ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน)

จากรายงานประจำปี 2556 ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน

(2556 : 85) ได้รายงานการร่วมสนับสนุนงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรสาธารณะกุศล

ในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ร่วมกันจัดประกวด การจัดการทรัพยากรน้ำ ชุมชน ตามแนวพระราชดำริได้รับรางวัลด้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ปี 2550 และได้จัดประกวดอย่างต่อเนื่องทุกปี และได้จัด ข้อมูลความรู้เรื่องน้ำเผยแพร่เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชนอย่างทั่วถึงตลอดจนสนับสนุนชุมชนให้ มี การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ด้านทรัพยากรน้ำสนับสนุนการทำธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ธนาคารได้สนับสนุนเกษตรกรด้วยสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยพิเศษสำหรับโครงการ ที่ช่วยทำให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ดีและปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

สถาบันการเงินของเอกชน เช่นสถาบันการเงินธนาคาร และบริษัทที่ทำธุรกิจ ด้านการเกษตร ได้ให้การสนับสนุนเกษตรกรใน การทำงานประกอบอาชีพตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรทั่วประเทศ

โดยเฉพาะบริษัท ซี.พี. จำกัด และบริษัทสยามคูโบต้าประเทศไทยจำกัด ที่ได้ นำเครื่องมือเครื่องจักรกลการเกษตรมาจำหน่ายได้ส่งเสริมเกษตรกรในการให้สินเชื่อได้ดำเนินชีวิต อย่างพอเพียงและวิธีการทำการเกษตรอย่างถูกต้องแนะนำให้เกษตรกรเพื่อรวมโครงการเศรษฐกิจ พอเพียง

5.5 การวัดระดับการสนับสนุนของเอกชนต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ ในการดำรงชีวิตของเกษตรกร

ด้วยเครื่องมือวัดถึงการได้ร่วมสนับสนุนโดยการให้เกษตรกรได้ตอบ แบบสอบถาม ถึงการได้รับการสนับสนุนจากเอกชนในหลายระดับอย่างทั่วถึง โดยการตอบ แบบสอบถามด้วยตนเองในระดับการได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน โดยมีระดับการได้รับการสนับสนุน 5 ระดับ ตั้งแต่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยมาก

การวัดระดับการสนับสนุนของภาคเอกชน

1. วัดจากความสนใจของภาคเอกชนที่ให้ความสนใจที่จะให้การสนับสนุน การ ดำเนินงานและการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

2. วัดจากภาคเอกชนได้ให้ความช่วยเหลือโครงการ โดยการจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนและการให้องค์ความรู้แก่หน่วยงานองค์กร ชุมชนจนถึงครอบครัวเกษตรกร

3. วัดจากระดับความช่วยเหลือของภาคเอกชนในการประชาสัมพันธ์ จนถึง การส่งเสริมด้านวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องจักรกลการเกษตร แก่เกษตรกรที่เข้าร่วม โครงการนี้

5.6 งานวิจัยและรายงานการสนับสนุนจากภาคเอกชนต่อการสนับสนุนหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

จากรายงานการประกอบการของมูลนิธิต่างของภาคเอกชนที่ได้ในการสนับสนุน การส่งเสริมสนับสนุนโครงการจัดการ การช่วยเหลือเกษตรกรด้านการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง ในการดำรงชีพของเกษตรกร เช่น รายงานของมูลนิธิชัยพัฒนาในเดือนเมษายน 2555 : 7 ได้รายงานโครงการบ้านนี้มีรัก ส่งเสริมการปลูกผักกินเอง ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งของศูนย์พัฒนา พันธุ์พืช (จักรพันธ์ ทรัพย์ศิริ) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ครอบครัวคนไทยปลูกผักที่ปลอดภัย รับประทานเอง

โครงการ “สู่วิกฤตน้ำท่วมด้วย หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ดร.สุเมธ ตันติเวช กุล ได้บรรยายประเด็นหลักของการใช้ความรู้ในการสู่วิกฤตน้ำท่วมด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 3) อาจารย์เสรี พงศ์พิศ และคณะที่มูลนิธิหมู่บ้านได้ส่งเสริม กระบวนการชาวบ้านมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 15 ปี จนสามารถสังเคราะห์ขึ้นมาเป็นภูมิปัญญาอัน ทรงคุณค่าเกี่ยวกับ กองทุนหมู่บ้าน

“กองทุนหมู่บ้าน ไม่ใช่เงิน”

“กองทุนหมู่บ้าน” ประกอบด้วยทุนที่หมู่บ้านได้ใช้การร่วมแรงร่วมใจประสาน ทุนทุกคนในหมู่บ้านเป็นกองทุนประสานกับการร่วมมือของสังคมเป็นทุนทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม “ทุนทางศีลธรรม” ประกอบด้วยความเชื่อถือไว้วางใจ ความสุจริต ความ เสียสละ “ทุนทางทรัพยากร” เช่น ดิน น้ำ ป่า อากาศ ไร่นา วัช ควาย และมีการเรียนรู้ร่วมกันเป็น “ทุนทางปัญญา” สิ่งเหล่านี้อยู่บนฐานของการใช้หลักแห่งความพอเพียง

เครือข่ายอำเภอของชมรมพัฒนาชาวนบุรีรัมย์ในส่วนของอำเภอสตึก ซึ่งมีชมรม สัจจะออมทรัพย์ในตำบล ดอนมนต์-หัวฝาย 14 หมู่บ้าน ในอำเภอแคนดงทั้งอำเภอ ร่วมกันรณรงค์ ออมทรัพย์มีทุนเพิ่มขึ้นทุกปี และมีกำไรปี 2542 มีกำไร 122,298 บาท

กิจกรรมเครือข่ายในอำเภอแคนดง ได้ใช้ชมรมสัจจะในการสนับสนุนปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

1. พัฒนาวิชาชีพ ได้แก่ เกษตรผสมผสานการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ปุ๋ยชีวภาพ การเพาะปลูกเห็ด การทำดอกไม้ประดิษฐ์
2. การแปรรูปอาหาร จำพวก ชาสมุนไพร กลัวยอบน้ำผึ้ง ทองม้วน มะขามแก้ว
3. สมุนไพรและสุขภาพ นวด อบสมุนไพร
4. กองทุนสวัสดิการ
5. การส่งเสริมเด็กเยาวชน
6. สัจจะออมทรัพย์
7. การฝึกอบรมการสัมมนา

ชมรมพัฒนาชาวนบุรีรัมย์ได้นำ องค์กรชุมชนในเขตอำเภอสตึกประกอบด้วย คณะครูจากโรงเรียนวัดบ้านพลับอำเภอสตึก และชุมชนซึ่งนำโดย ผู้ใหญ่ ทองคำ แจ่มใส นายคำ เตื่อง ภาณี และคณะครูประกอบด้วยครู จากโรงเรียนบ้านพลับ อาจารย์อนงค์ จันทร์คง เป็นแกนนำ ในการพัฒนา ให้ชาวชุมชนบ้านพลับ สนใจเรื่องสมุนไพร และการแพทย์แผนไทย ของผู้นำชุมชน หลักการออมทรัพย์จากโรงเรียน การร่วมมือทำ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร และส่งเสริมการพัฒนา ความรู้ เรื่องการนวดแผนไทยและผลิตภัณฑ์เนื่องจากการเกษตร เช่น ยาสีฟัน กลัวยอบคากแห้ง น้ำยาล้างจาน น้ำปลา สิ่งต่างๆเหล่านี้ไม่ได้ใส่สารกันบูด การรวมตัวของเครือข่าย จึงเกิดเป็นชมรม บ้าน วัด โรงเรียน เป็นเครือข่ายเอกชน รวมตัวกันเพื่อส่งเสริมชุมชนให้สามารถดำรงชีพของเกษตรกรที่ใช้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.7 ปัจจัยด้านอิทธิพลของเครือข่ายชุมชน

5.7.1 แนวคิดอิทธิพลของเครือข่ายชุมชน

เสรี พงษ์พิศ (2548 : 23) ได้กล่าวถึงกลุ่มเครือข่าย กลุ่มอินแปงจึงไม่ได้เกิดแบบลอย ๆ แต่มีที่มาที่ไปตั้งแต่ พ.ศ. 2532 กลุ่มอินแปง (หรือกลุ่มพันธมิตรไม้พื้นบ้านในขณะนั้น) เป็นสมาชิกเครือข่ายอู๋มซูไท้อีสาน ซึ่งเป็นเครือข่ายผู้นำชาวบ้านหลายจังหวัดในภาคอีสาน ซึ่งก่อเกิดด้วยการประสานงานของสถาบันพัฒนาชนบทอีสานและมูลนิธิหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้นำเหล่านั้นได้รวมกลุ่มและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่นที่เคยเป็นมาในอดีต โดยที่ฝ่ายประสานงานและสนับสนุนไม่ได้ยึดเหนี่ยวแนวคิดการพัฒนาแต่อย่างใด ให้เป็นแนวคิดและแนวทางของผู้นำท้องถิ่นและชุมชนแต่ละแห่ง

เป็นเครือข่ายการเรียนรู้เป็นอันดับแรก เรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ค้นหาของดีที่มีอยู่ของแต่ละท้องถิ่น และเริ่มพัฒนาตนเองจากจุดนั้น

เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2552 : 3) ได้ศึกษาความสำคัญของชุมชนกับการริเริ่มแนวทางการทำธุรกิจชุมชน ที่ชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการ โดยชุมชน ภายใต้การร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุนส่งเสริม เพราะธุรกิจชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการยกระดับรายได้สร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ภายในครอบครัว ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือของประชาชน การแสวงหาผู้นำ การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน ความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองรวมถึงความเข้มแข็งของชุมชน

กาญจนา บุญยัง, เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ และอุษณากร ทาวะรมนย์ (2552 : 32) ได้ศึกษาการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล ได้พบว่าแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า อ.บ.ต. ประสบปัญหาด้านโครงสร้างองค์กร ขาดผู้รับผิดชอบงานโดยตรง งบประมาณจำกัด ขาดวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ บุคลากร ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ให้ผู้อื่นเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ระดับความเข้มแข็งของชุมชนมีผลต่อแนวทางการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จอย่างมาก ผู้ศึกษาได้ศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนจากปัจจัยเพียง 5 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจชุมชน การศึกษาเรียนรู้และศาสนาวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน และได้ศึกษาเรื่องบทบาทของชุมชนในการจัดโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ผลศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนมีส่วนสนับสนุนแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนได้ โดยให้ชุมชนเป็นผู้คิดผู้ทำเอง ผลสำเร็จของผลงานจึงเกิดจากชุมชนมีส่วนร่วม

กริษพัฒน์ ภูวนา (2542) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข
กรณีศึกษาบ้านคอนมัน อำเภอกันทรวิชัยจังหวัดมหาสารคาม

กล่าวถึง ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในชุมชนต่างมีความสัมพันธ์กัน การคิด
โครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมา
หารูปแบบในการพัฒนาแบบใหม่ เช่น สร้างธนาคารข้าว ธนาคาร โคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน
การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม

5.7.2 การวัดระดับอิทธิพลของเครือข่ายชุมชนมีความสำคัญต่อการใช้หลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

ในการหาความสำคัญของอิทธิพลของชุมชนต่อการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงด้วยการใช้แบบสอบถามโดยการตั้งคำถาม และให้ผู้ตอบแบบสอบถามเป็น 2 แนวทาง

1. แบบสอบถามแบบปากเปล่า
2. แบบสอบถามให้กรอกความคิดเห็นจากคำตอบแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งมีระดับ
ความสำคัญ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

การวัดระดับอิทธิพลของเครือข่ายชุมชนที่มีผลต่อการใช้ชีวิตตามหลัก
เศรษฐกิจพอเพียง

1. วัดความสนับสนุนของเครือข่ายชุมชนต่อการใช้ชีวิตของเกษตรกรตามหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. วัดความร่วมมือของเครือข่ายชุมชนในการร่วมมือ จัดองค์กรชุมชน เช่น
สหกรณ์เกษตรกรชุมชน ศูนย์เรียนรู้ธนาคารข้าว เป็นต้น
3. วัดความริเริ่ม การจัดองค์กร การแบ่งความรับผิดชอบ การให้ความสำคัญ
สมาชิกในการร่วมคิดร่วมทำอย่างมีระบบ

5.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของเครือข่ายชุมชนต่อการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง กับการเกษตร

ผศก ตรีนวลชัย ชุมชนแต่ละชุมชนต้องเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายควรมีสภาเครือข่าย
เพื่อที่จะเกื้อกูลกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางด้านวัตถุ ทางด้านประสบการณ์ ทางด้านวิชาการ และ
ทางด้านจิตวิญญาณของการเป็นมนุษย์เพื่อนร่วมโลกของตน

ศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ วะสี กล่าวว่า ถ้านึกอะไรไม่ออกให้นึกถึงเซลล์สมอง
ของตนเองที่ประกอบกันขึ้นเป็นแอสแตร์ เซลล์ ซึ่งมีความสมบูรณ์ภายในตัวแล้วเชื่อมโยงกัน
แบบเครือข่ายทั้งหมด เพราะฉะนั้นชุมชนแต่ละชุมชน คือ เซลล์สมองทางสังคมนั่นเอง
ประเทศชาติจึงจะสมบูรณ์หรือไม่ อยู่ที่ความสมบูรณ์ขององค์กรชุมชน

ประมวล เกตรา (2550 : 32) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถ
พึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักในการพึ่งพาตนเองของชุมชนส่วนใหญ่ชุมชนมี
การเรียนรู้ จากการปฏิบัติที่เกิดจากองค์ความรู้ ของชุมชนเอง รูปแบบในการพัฒนา สรุปเป็น
2 ส่วน คือ เป็นการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม และแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ 18 กิจกรรมย่อย
ผลการประเมินการวิจัยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20

1. ด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี
2. ด้านสังคม/ ครอบครัวมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี
4. ด้านวิถีชีวิต / วัฒนธรรม / ภูมิปัญญา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี

ฉลาด จันทร์สมบัติ (2545 : 35) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน พบว่าทั้งกลุ่มองค์กรชุมชนและองค์กรประชาคม
ต้องสร้างขบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีผลการปฏิบัติงานต่อเนื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพึ่งตนเองต้องมีชุมชนร่วมมือและร่วมบริหารจัดการร่วมกัน

สรุปได้ว่า ชุมชนมีอิทธิพลต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ ในการ
ดำเนินชีวิตของเกษตรกร และชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวางแผนนโยบายโครงสร้างการดำเนินงาน
การที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ทำให้มีกำลังในการทำกิจกรรมบางอย่างที่ทำงานด้วยตนเอง
ไม่ได้จะ ได้มีผู้ช่วย การทำงานเป็นกลุ่มมีโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐได้ง่าย
การใช้แบบสอบถามการเป็นสมาชิกกลุ่มใช้แบบสอบถาม 2 ช่อง คือ เป็น กับ
ไม่เป็น เท่านั้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือผลงานที่เป็นผลงานรวมของกลุ่ม

รัตติกรณ์ จงวิศาล (2554 : 252) ได้ศึกษาพบว่า สังคมหรือองค์กร มีความจำเป็น
ที่ต้องสร้างทีมงานด้วยเหตุผลมากมาย ตัวอย่างเช่น งานบางอย่างไม่สามารถทำสำเร็จเพียงคนเดียว
หน่วยงานมีงานเร่งด่วนที่ต้องการระดมบุคลากรเพื่อปฏิบัติงานให้เสร็จ หน่วเวลาที่กำหนด งาน
บางอย่างต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและความเชี่ยวชาญจากหลายฝ่ายงานบางอย่างต้องการ
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อแสวงหาวิธีและเป้าหมายใหม่ๆบางที่ต้องมีบรรยากาศของความ
สามัคคี

สรุปการที่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มมีประ โยชน์ในการทำงานเป็นอย่างมาก เพราะ
การทำงานเป็นกลุ่มก่อนจะมีผู้คอยช่วยเหลือคอยประสานเครือข่าย ช่วยแนะนำและมีการเรียนรู้ซึ่ง
กันและกัน

5.9 ปัจจัยด้านวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม

5.9.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม

เสรี พงศ์พิศ (2542 : 54) ได้กล่าวไว้ในอุตสาหกรรมและธุรกิจของชุมชน : ความสำเร็จของ “วาระของชุมชน” อุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชนต้องเริ่มต้นจากความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน เริ่มจากการสะสมทุน อันได้แก่ทุนทางสังคมวัฒนธรรม คือการรวมกลุ่มการพึ่งพาอาศัยกัน แล้วสะสมทุนโลกทรัพย์อันได้แก่ เงินตรา ทรัพยากร ผลผลิตของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วย่อมผลิตเกินความต้องการบริโภคของครอบครัวอยู่แล้ว รวมถึงจะอย่างไรกับผลผลิตส่วนเกิน

พูดง่ายแต่ทำยาก เพราะความเป็นจริงในชุมชนวันนี้ไม่ได้เริ่มกันที่ศูนย์หรือหนึ่ง แต่เริ่มที่ติดลบ เริ่มที่หนี้สิน เริ่มที่วงหนี้สินที่กดดันให้ชาวบ้านจำเป็นต้องรีบผลิตรีบขาย ไม่มีเวลาคิดถึงการเพิ่มมูลค่าโดยการแปรรูปโดยไม่มีทุน การเริ่มต้นไม่น่าจะเริ่มจากการคำนวณตัวเลขเงินทุนว่ามีเท่าไร หากต้องเริ่มที่ทุนทั้งหมด ได้แก่ทุนทางสังคมวัฒนธรรม ทุน โภคทรัพย์ ทรัพยากรท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัว ผลผลิตท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัว ผลผลิตท้องถิ่น แรงงานความรู้ ประสบการณ์ และที่สุดเงินทุน เริ่มจากการสะสม ทีละเล็กละน้อย

กรีซพัฒนา กูวณา (2542 : 38) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านคอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่เดิมก่อนที่จะเกิดชุมชนท้องถิ่นนั้นยังมีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นตลอดจนศาสนาที่ชุมชนนับถือ สัทธา ยังมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น เช่น การนับถือศาสนาพุทธในหมู่บ้านก็จะเกิดประเพณีท้องถิ่นด้านศาสนาเช่น ประเพณีการทำบุญสำคัญทางศาสนา ประชาชนท้องถิ่นมีความเชื่อในเรื่อง บุญ บาป ภูติ ผี และเทวดา มีจารีตประเพณี การบวชพระ การทำบุญ ประเพณี การแต่งงาน ส่วนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นงานลอยกระทง งานฉลองประจำปี งานเทศกาลปีใหม่ งานเทศกาลวันสงกรานต์ เป็นต้น

ตลอดจน ประชาชนบางส่วนยังขาดการให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดจากยังมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก จากสาเหตุของการเลือกตั้ง ดังนั้นวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมยังมีอิทธิพลต่อการให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนเกษตรกรในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

รัตติกรณ์ จงวิศาล (2554 : 301) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมองค์กร วัฒนธรรมมีต้นกำเนิดจากหลายปัจจัยเช่น ค่านิยม บุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ วัฒนธรรมของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ มี

1. ค่านิยม
2. ที่มาขององค์กร

3. ตำนาน
4. พิธีการ พิธีกรรม
5. ความรู้สึกเป็นเจ้าของ
6. จิตอาารมณ์ ของกลุ่มและการมีวัฒนธรรม

5.9.2 การวัดความรู้ความเข้าใจด้านวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม

ในการวัดตัวแปรด้านวัฒนธรรมชุมชนใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ข้อ

1. วัฒนธรรมชุมชนมีผลต่อการดำเนินชีวิตของเกษตรกรอย่างไร
2. วัฒนธรรมใดบ้างที่เป็นส่วนส่งเสริมให้การใช้ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียงประสพผลสำเร็จ

3. การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมใหม่ในชุมชนได้อย่างไร มีลักษณะระดับการตอบเป็นมาตรวัดค่าประมาณ 5 ระดับ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

5.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2541 : 29) ได้กล่าวว่า สาธิส กุมาร ได้ให้เหตุผลสนับสนุนแนวคิดสวเทศีว่า เนื่องจากในประเทศอินเดีย ประชาชนอินเดียมีชีวิตที่ผ่านมานับเป็นพันๆปี ในระบบหมู่บ้านซึ่งมีวัฒนธรรมวางอยู่บนความสัมพันธ์ที่อิงกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กินอาหารที่ปลูกเอง และใช้ของที่ผลิตเอง ทุกหมู่บ้านก็มีวัฒนธรรมเฉพาะของตัวเองที่แน่นอน จึงมีฐานทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เหมาะสมในการสร้างฐานระบบชุมชนแบบสวเทศีขึ้น

สาธิส กุมาร ได้ชี้ให้เห็นว่าพลังที่อยู่เบื้องหลังการผลิตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่สมัยใหม่คือ วัฒนธรรมแห่งปัจเจก ซึ่งกลายเป็นพลังที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาของทุนในระบบเศรษฐกิจโลกทั้งหมด เป้าประสงค์ที่สำคัญไม่ใช่เพื่อนมนุษย์ชาติ แต่หากเพื่อกำไรของปัจเจกบุคคล และของบริษัทขนาดใหญ่

พิทยา ว่องกุล (2539 : 321) กล่าวว่า ทางวัฒนธรรมคือ การใช้ฐานความคิดขทางวัฒนธรรมตะวันออกคือ ศาสนา และความคิดเรื่องสันติ หรือความสงบเป็นฐานด้านวัฒนธรรมตะวันตก แนวคิดนี้ ทำลายแนวคิดพัฒนาการแบบตะวันตกอย่างสิ้นเชิงเพราะการพัฒนาแบบตะวันตกใช้เมืองและระบบรัฐชาติ รวมทั้ง ระบบราชการเป็นฐานของการพัฒนา ยิ่งพัฒนามนเส้นทางการกล่าว ชนบท (ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม) ก็เกิดทำลายจนเกิดวิกฤติชาวนา และแตกสลายของชุมชนในที่สุด

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2541 : 70) อาจกล่าวได้ว่า ชุมกิจชุมชนเป็นกระบวนการทางสังคม เป็นวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งก็คือวัฒนธรรม ของชุมชนนั่นเอง เมื่อครอบครัวและชุมชน ในชนบทมีเศรษฐกิจพอเพียง มีสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี ย่อมช่วยให้การปฏิรูปเศรษฐกิจสังคม และการเมือง ของประเทศประสบความสำเร็จรวดเร็วยิ่งขึ้น

ประเวศ วะสี (2542 : 149) ได้กล่าวไว้ในเศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อการรอกสังคมไทยว่า ชุมกิจชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดในชุมชนเอง โดยมีผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนเอง การดำเนินงานนั้นอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและพลังท้องถิ่น โดยอาศัยวัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐาน รัฐบาลต้องสนับสนุนส่งเสริม

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 19) ได้กล่าวถึงทุนทางวัฒนธรรม ปัญญาของชาวบ้าน ไม่ได้หายไปไหน พ่อแม่ปู่ย่าตายายถ่ายทอดให้มากมายอย่างพอเพียงที่จะมีชีวิตที่ดีและมีความสุขได้ แต่มีปัญญาก็เหมือนมี มืดพริ้ว ไม่มีโอกาสได้ลับให้คม มีดที่ทื่อ ฟันอะไรก็ไม่เข้า ใช้งานไม่ได้ เต็มที่ปัญญาไม่คมก็แก้ปัญหามาไม่ได้

สิ่งแรกที่พวกเขามองเห็นทางภูมิปัญญาคือ ทุนเดิมที่พวกเขาถืออยู่ ทุนทางสังคม ซึ่งหมายถึงทุนทางปัญญาที่สืบทอดมาถึงประเพณีวัฒนธรรมวิถีชีวิตระบบคุณค่า และการเป็นอยู่ร่วมกันในชุมชน รวมถึงทุนทางทรัพยากรทุนทางเศรษฐกิจอื่น ๆ อันเป็นมรดกที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายได้สร้างไว้และทุนทางธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า เขา อากาศธาตุดรอบตัว

โงমানัส พลอยดี (2540 : 75) ได้ศึกษาการดำเนินธุรกิจชุมชนให้มีความพร้อมและเข้มแข็ง ต้องอาศัยความเข้มแข็งของสังคมและวัฒนธรรม อันดี ของชุมชน รวมถึงการพึ่งตนเองของชุมชน

ธนากร สังเขป (2556) ได้ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้กล่าวไว้ว่า องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เสนอแนวทางพัฒนาในระดับโลกที่เรียกว่า “ทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต) (2539 : 54) ได้กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมให้นำวัฒนธรรมมาเป็นแกนกลางหรือเป็นหัวใจของการพัฒนา ปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนา การพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้เดือดร้อนกันทั่วโลก มิติทางวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับมนุษย์และวัฒนธรรม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย

5.11 ปัจจัยการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย

1) แนวคิด การมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย หมายถึงการที่เกษตรกรจะใช้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นต้องได้รับการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพื่อให้การดำเนินการสามารถไปสู่ความสำเร็จ ทุกฝ่ายประกอบด้วย

1.1) ชุมชนให้ความร่วมมือ

1.2) ภาครัฐได้ออกนโยบายออกกระเบียบสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณ และกฎหมายเอื้อประโยชน์ให้ความสะดวกต่อการดำเนินงาน

1.3) ภาคเอกชนให้ความช่วยเหลือและร่วมมือ

1.4) ผู้นำชุมชนให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

1.5) ครอบครัวมีส่วนร่วมดำเนินงาน

ประมวล เกตรา (2550 : 32) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งพาตนเองของชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ได้พบว่าการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจาก ความร่วมมือและมีส่วนร่วมของชุมชน สถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น

1. องค์การพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการร่วมให้ความรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้

2. หน่วยการเงินเติมเต็มช่วยเหลือ

3. สถาบันการศึกษา ร่วมกับชุมชน โดยชุมชนได้รับหลักวิชาการเพื่อแก้ปัญหา และเพิ่มประสิทธิภาพ

4. ศาสนา ให้ทัศนคติและแนวทางธรรมะปฏิบัติในการดำรงชีวิต เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน

5. สื่อ เผยแพร่ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและรักษาธรรมชาติ

ชนากร สังเขป (2556 : 374) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การคิด ร่วมกันการรับฟังผู้อื่น การตัดสินใจ การปฏิบัติการ ความรับผิดชอบร่วมกัน และการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้เกิดความร่วมมือ ลดปัญหาความขัดแย้ง ชุมชนเผชิญวิกฤติด้วยกัน ทำให้เกิดแรงจูงใจ ที่จะแก้ปัญหาาร่วมกัน ในทิศทางเดียวกัน เกิดความสามัคคี

อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล (2553 : 51) ได้อธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การรับรู้ของบุคคลว่ามีคนคอยให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านวัฒนธรรม และนามธรรม

บัปัทบเนบ (Bhunthamnav. 2000 : 155-156) ได้สรุปค่านิยมการสนับสนุนทางสังคมของหัวหน้าไว้ 3 ด้าน ได้แก่

1. การสนับสนุนด้าน อารมณ์

2. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร

3. การสนับสนุนทางด้านวัสดุเครื่องมือ รวมทั้งเงินและแรงงาน

5.12 การวัดการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ การให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในลักษณะของกลุ่ม การทำงาน ทำให้สามารถวัดความร่วมมือและมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายใช้ เครื่องมือ โดยแบบสอบถาม ดังนี้

5.12.1 ระดับความร่วมมือของหลายฝ่าย

5.1.2.2 ระดับการให้ความสำคัญของผู้ให้ความร่วมมือ

5.1.2.3 ระดับความสำเร็จจากการ ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ มีระดับ ความสำเร็จและพึงพอใจ 5 ระดับ จาก มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

5.13 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ

รัตติกโรจน์ จงวิศาล (2554 : 31) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของการทำงานร่วมกัน “มนุษย์สัมพันธ์ พฤติกรรมมนุษย์ในองค์กร” จากการศึกษา คุณลักษณะร่วมกัน 3 ประการ ของกลุ่มสามารถสรุป ความหมายของกลุ่มหรือการมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมของหน่วยงาน ของสังคม ประกอบด้วยสมาชิก ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล เพื่อที่จะให้บรรลุถึงเป้าหมายร่วมกัน

ความสำคัญที่มีต่อการมีส่วนร่วม

1. ความสำคัญของการทำงานร่วมกัน ได้เข้ามาแทนที่การช่วยเหลือกันใน ระหว่างบุคคล

2. ถ้ากลุ่มประกอบด้วยบุคคลที่มีความสามารถสูง ทีมก็จะกลายเป็นกลุ่มที่มีความสามารถสูง

3. กลุ่มต้องใช้เวลาในการเริ่มต้นหรือตั้งต้นและดำเนินการ

4. การตัดสินใจในกลุ่มด้วยวิธีฉันทานุมติ

5. การรับผิดชอบในกลุ่มหมายความว่าทุกคนรับผิดชอบร่วมกัน

6. ในทีมไม่มีผู้นำ หรือผู้ตามทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

ธนากร สังขเป (2556 : 362-370) ความสำเร็จของการรวมกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกร แหลมคูณ หมู่ที่ 5 ต.หาดสองแคว อ.ตรอน จ.อุตรดิตถ์ จากการศึกษาการมีส่วนร่วมจาก กลุ่มแม่บ้านทำให้เกิดความร่วมมือ ของกลุ่มแม่บ้าน จนสามารถจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร แหลม คูณ มีการพัฒนาร่วมกัน ตัดสินใจและดำเนินการ ในขณะเดียวกัน ผู้นำชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ส่งเสริมสนับสนุนจน ได้มีส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมของกลุ่มคือ การปลูกข้าว โครงการปุ๋ย การแปรรูปถนอมอาหาร จนมี ชื่อเสียง

5.14 ปัจจัยจากกระแสนิยมต่อการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.14.1 แนวคิดกระแสนิยมต่อการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความนิยมมักจะเป็นกระแสในช่วงระยะเวลาหนึ่งก็จะมีผู้ทำตามกระแสนิยม ซึ่งก็จะมีส่วนส่งเสริมให้การรณรงค์การใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเกษตรกรได้ง่ายและทั่วถึง ผู้ที่เข้าร่วมจะมีจำนวนมากกว่ปกติ และจะมีหลายฝ่ายเข้าให้ความสนใจในการร่วมงาน กระแสนิยมจึงมีผลต่อการเริ่ม โครงการอย่างแข็ง ดังนั้นการสร้างวัฒนธรรมจากเป้าหมายที่มีกระแสนิยมแรก จึงมีความสำคัญ กระแสนิยมย่อมทำให้เกิดแรงบันดาลใจ อารมณ์ที่อยากจะทำความกระทำตาม ๆ กัน ทำให้เกิดบรรยากาศตามกระแสนิยม

ดังนั้นกระแสนิยมตามยุค ตามสมัยมีผลต่อการดำเนินงาน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.14.2 การวัดกระแสนิยม โดยการกำหนดแบบสอบถาม กระแสนิยมในช่วงขณะนั้น ๆ ความเข้มของกระแสนิยม จึงแบ่งเป็นหัวข้อคำถามได้ดังนี้

- 1) การได้รับกระแสนิยมการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับใด
- 2) มีความสนใจ ตามกระแสนิยมมากน้อยเพียงใด
- 3) ความสำเร็จในการเริ่มต้นและปฏิบัติงานอยู่ในระดับใด โดยตอบ

แบบสอบถามตามระดับกระแสนิยม

5.15 งานวิจัยเกี่ยวกับกระแสนิยมของการปฏิรูปตามกระแสนิยมการใช้หลักดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดกระแสนิยมในการตื่นตัวให้เกษตรกรสนใจการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.16 ปัจจัยการเป็นสมาชิกกลุ่ม

5.16.1 แนวคิดในการได้เป็นสมาชิกกลุ่ม

กิ่งอ้อ เล่าสง (2542 : 12) กว่าสองทศวรรษ (2536-2540) นับแต่ชาวนา ชาวไร่ของไทย ได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรของตนเองเพื่อเรียกร้องให้รับแก้ปัญหาในนาม คณะกรรมการสนับสนุนการรวมตัวของชาวอีสาน (กสน.) ระยะแรกกระทั่งถึงการรวมกลุ่มขององค์กรประชาชนในชื่อ “สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน” (สกอ.) ที่มุ่งเน้นเรื่องการต่อสู้ที่ดินทำกิน ราคาผลผลิตการเกษตร และผลกระทบอันเกิดขึ้นเพราะโครงการพัฒนาของรัฐ การจัดตั้งกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรอีสาน การรวมตัวหลวมๆ ของมูลนิธิเกษตรกรไทย ชุมชนสหกรณ์การเกษตรขอนแก่น จำกัด ชุมชนสหกรณ์ชาวไร่อ้อย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สหพันธ์สหกรณ์การเกษตร

ภาคอีสาน และสมาชิกการเกษตรกรรายย่อยภาคอีสานในปีเดียวกัน โดยข้อเรียกร้องหลักอยู่ที่ การแก้ไขปัญหาหนี้สิน การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร

ไม่ต่างจากการแยกกลุ่มสมาชิกเกษตรกรภาคอีสาน (แตกมาจาก สกยอ.)

ในปี 2540 และสุดท้ายอีก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวร่วมพันธมิตรประชาชนอีสานริเริ่มโดยผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด กลุ่มสมาชิกกลุ่มแม่น้ำมูลในปลายปี 2541

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนาองค์กรชุมชน ใช้ กิจกรรม ของชุมชน เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ และการจัดการ ร่วมกันพร้อมทั้งพัฒนา อาชีพที่ หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกของคนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านเพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ฯลฯ ส่งเสริมรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย องค์กรชุมชน เพื่อสร้าง คุณธรรมจริยธรรม และ การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุข การฟื้นฟู วัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

ความสำเร็จในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเกษตรกร ในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

เกษตรกรที่ประยุกต์การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากศูนย์ การเรียนรู้จากสื่อพิมพ์จากวิทยุโทรทัศน์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากชุมชน จากผู้นำ ชุมชน จากภาครัฐและภาคเอกชนสนใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้งจนเกิด เจตคติในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างตั้งใจและ นั่นใจด้วยความขยันและอดทนอยู่ในกรอบหลักของความพอเพียง พอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันบน เงื่อนไขการมีความรู้ และมีคุณธรรม และมีความเชื่อมโยงอย่างมาก กับการประหยัดไม่ฟุ่มเฟือยมี ชีวิตเรียบง่ายมีการออม มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือ ผู้ด้อยโอกาส มีการจัดตั้งศูนย์ เรียนรู้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความรัก ความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มีคุณธรรม จนเกิดเป็นกระแสในชุมชน นำไปสู่การสมานสามัคคีร่วมแรงร่วมใจทำงานในชุมชน

เกิดเป็นความสำเร็จในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเกษตรกรเขต
อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ 4 ด้าน ประกอบด้วย

1. มีการเรียนรู้

1.1 แนวคิดทำให้มีการเรียนรู้

การเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชนกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้หลาย
ครอบครัวที่ไม่เข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ศึกษาและได้รับความรู้จากการร่วมมือของ
หน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายชุมชนจนสามารถใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนิน
ชีวิตอย่างถูกต้องและเข้าใจท่วงแท้

1.2 ความหมายของการทำให้เรียนรู้

มัลลิกา เจียวหวาน (2546 : 881) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้
การเกษตร ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา พบว่า
เกษตรกรที่เข้าร่วม ใน 6 กิจกรรม แก่การฝึกอบรม การดูงาน การแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล
การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิต และเผยแพร่ความรู้ การรับรู้ ร่วมรับผลประโยชน์ มีส่วน
ร่วมในการคิดการประเมิน ได้มีความก้าวหน้าและประสพผลสำเร็จในการพัฒนาพืชผลการเกษตร
ให้มีคุณภาพสูง

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547 : 85) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นผลจากการได้
เรียนรู้ ที่ผ่านมามีเกิดจากความเข้าใจ การปฏิบัติจนเกิดเป็นความสามารถในการระลึกรู้ที่ออก
ในสิ่งที่เรียนรู้มาแล้ว ความรู้ใหม่ที่จำเป็นต้องมีวัฒนธรรม องค์การส่งเสริมการเรียนรู้ของคนให้
เพิ่มพูนอยู่เสมอ โดยการแสวงหาความรู้โดยการอ่านการฟัง และการคิด

ชนพล สมัครการ (2550 : 9) ได้ให้ความหมายของคำว่าความรู้ว่าเป็นการรับรู้
เรียนรู้ ความจำมา และความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่เคยได้เรียนมา เกี่ยวกับลักษณะของสิ่งนั้น ๆ
โดยได้ประมวลเป็นความรู้ใหม่กับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว

พระครูอนุกูลปริยัติการ (2556 : 16) ได้ศึกษาองค์ความรู้ในองค์กรที่มีศักยภาพ
ในการรับรู้และเรียนรู้อันนำไปสู่ศักยภาพในการปรับตัว หรือการเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งหมายถึง
เป็นองค์กรเรียนรู้ตนเอง หรือมีผู้ให้คำจำกัดความ องค์การการเรียนรู้ คือเน้นการเรียนรู้ การรับรู้
การปรับตัว เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรแห่งการเรียนรู้

การจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย
ซึ่งมักเป็นเป้าหมายที่ยากและซับซ้อนการจัดการเพื่อให้ผู้อื่นนำไปใช้ แต่เป็นการดำเนินการเพื่อให้
การปฏิบัติงานมีการประยุกต์ใช้ความรู้เพิ่มขึ้นและทำงานให้มีผลสัมฤทธิ์สูงตาม โดยความรู้ นั้น

ได้มาจากหลายทาง ได้แก่ การค้า (Captere) มาจากภายนอกองค์กร การควักจากองค์กรความรู้ในองค์กรเป็นความรู้ในคน (Tacit Know-ledge) และความรู้ในกระดาษ (Exptieit know-ledge) นำมารวมกันตกผลึกหรือกลั่นกรองเป็นความรู้ใหม่

Good (1973 : 325) ได้ให้ความหมายของคำว่าความรู้เป็นข้อเท็จจริง (Fact) ความจริง (Trith) กฎเกณฑ์และข้อมูลที่มนุษย์ได้รับและเก็บรวบรวมสะสมไว้จากการประมวลประสบการณ์ต่าง ๆ

ดาเวน และ พรูเซ็ค (Daven and Pruzak. 1998 : 2) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความรู้คือกรอบของการประสบประสานระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความรอบรู้ และความรู้แจ้งอย่างแท้จริง ความรู้จึงเป็นการผสมผสานที่ให้กรอบประเมินค่า ตลอดจนการนำเอาประสบการณ์กับสารสนเทศใหม่ๆ มาผสมด้วยกัน และถูกนำไปประยุกต์เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล

ศรันย์ ชูเกียรติ (2541 : 14) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับองค์ความรู้ในองค์กร หมายถึง ความรู้ในการกระทำบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่กิจการอื่นไม่สามารถจะกระทำได้ เป็นภูมิปัญญาเป็นทรัพย์สินทางปัญญาทำให้ธุรกิจสามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว

ด้านการเรียนรู้

เรียนรู้ทางด้านพอประมาณ

1. เข้าใจและเรียนรู้ ถึงความประมาณ พอดี ไม่มาก ไม่น้อยเกินไป
2. เรียนรู้การพึ่งพาตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. เรียนรู้การประกอบอาชีพอย่างเหมาะสมไม่สุดโต่ง
4. เรียนรู้ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า

ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เรียนรู้ความมีเหตุผล

1. เรียนรู้การจัดสินใจอย่างรอบคอบ รอบด้าน
2. เรียนรู้การตัดสินใจ อย่างพิจารณาเหตุและผลในการดำเนินงานต่าง ๆ
3. เรียนรู้หลักคุณธรรม จริยธรรม อย่างรอบคอบ รอบด้าน

เรียนรู้การมีภูมิคุ้มกันที่ดี

1. เรียนรู้การเตรียมความพร้อมในการรับกระแสความเปลี่ยนแปลงตาม

โลกาภิวัตน์

2. เรียนรู้ในการเตรียมความพร้อมรับปัญหา เศรษฐกิจตกต่ำ ทั้งภายในและ

ภายนอกประเทศ

3. เรียนรู้ที่จะเตรียมตัวยอมรับเทคโนโลยีในอนาคต

2. การวัดแนวคิดทำให้มีการเรียนรู้

การทำให้มีการเรียนรู้ ใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม 3 ด้าน ด้วยกัน

1. เรียนรู้ด้านความพอประมาณ
2. เรียนรู้ความมีเหตุผล
3. เรียนรู้การมีภูมิคุ้มกัน

มีลักษณะ ตอบแบบคำถามโดยกำหนดระดับคะแนน 5 ระดับ ตอบ 1 ข้อให้คะแนน

2 คะแนน ตอบเลือก 5 ข้อ ได้คะแนน 10 คะแนน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการเรียนรู้

วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพินิจ (2541 : 78) ได้กล่าวไว้ใน “แผนแม่บทชุมชน” ว่า ระบบการเรียนรู้ ที่ต่อเชื่อมความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชนในปัจจุบัน กิจกรรมหรือระบบอื่น ๆ จึงต้องมีการเรียนรู้เฉพาะระบบหรือเฉพาะด้าน โดยมีภูมิปัญญา เป็นแกนกลาง เชื่อมร้อยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนไทย

1. แผนการเรียนรู้ของชุมชน

รูปแบบและกระบวนการ การศึกษาเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชาวบ้าน และองค์กรชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่มีคุณลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานของการปฏิบัติ ประการที่สอง เป็นการเรียนรู้ที่มีระบบคุณค่าซึ่งเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นกำกับกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะประสานความรู้ทั้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ หรือภูมิปัญญาสากลไว้ด้วยกัน

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมี 3 แบบ คือ โรงเรียนหรือสถานศึกษาของรัฐระดับชุมชน ซึ่งเน้นการเรียนรู้ความรู้สากลและได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากทุกฝ่ายว่าเป็นแหล่งผลิตคนเพื่อส่งออกนอกชุมชน แหล่งที่ 2 คือชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งอบรมขัดเกลาหล่อหลอมประสบการณ์ชีวิตแก่สมาชิกในชุมชนทุกด้าน กระแสความรู้ของสังคมเป็นกระแสทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล และถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งหมายถึงกลุ่มกิจกรรมต่างๆ หรือบางชุมชนมีการจัดตั้ง โดยเฉพาะในรูปแบบของมหาวิทยาลัยชาวบ้าน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยแหล่งการเรียนรู้ทั้ง 3 แหล่งจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยเงื่อน ไขทางสังคมที่แต่ละส่วนมีบทบาทต่อกันตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนนั้นๆ